

קובץ
באר התורה

(קלח)

פרשת בראשית

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

יו"ל

ע"י מכון "יד יוסף"

לעילוי נשמת רבי יוסף מלכא בן עישה ע"ה

*

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות

ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לשלוח ל:

as0583233587@gmail.com

פקס : 036770810

או לת"ד 5161749 בני ברק

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

תוכן הענינים:

- איך הנחש ידע שהקב"ה הזהיר את חוה שלא תאכל מעץ הדעת.....5
- מדוע נקרא האדם בשם אדם - מכתב לגליון מעדני אשר בראשית.....7
- האם להתפלל עם הש"ץ או להתפלל בחצר בית הכנסת ללא גג וללא מחיצות.....8
- תשובת הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א האם מברכים הטוב והמטיב על שינוי מיץ ענבים.....16
- בדין יששכר וזבולון.....29
- האם יש חיוב לענות אמן אחרי גוי ועליית גוי בתהליכי גיור לתורה בשמחת תורה.....44
- האם בלולב יש קדושת שביעית - מכתב לגליון אוהלי שביעית 3.....48
- שילם בהבלעה על אתרוג של שביעית ואח"כ נתברר שהאתרוג פסול....49
- בענין טלטול ספר תורה בשביל אמירת לדוד מזמור - תשובת הבה"ח יואל אלמקייס שליט"א מחבר הספר גלותא דאורייתא.....52
- הוספות לבאר התורה קלז.....56
- הוספה לבאר התורה קלז ברכת שהחיינו לקטן שהגדיל דברי הגר"ש ללוד שליט"א.....56
- הוספה לבאר התורה קלז בענין להדר בארבעת במינים או בצדקה.....61
- הוספה לקלז תשובת הגאון רבי עמרם פריד שליט"א על הקפות פחות מעשרה.....61
- האם מותר להניח אתרוג על ספר קודש - הרה"ג יוסף דהן שליט"א.....61
- מכתב על באר התורה קלז מאת הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א האם שינה בסוכה או קר"ש בזמנה.....62

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הערה לבאר התורה קלז מאת הרה"ג דוד אריה הילדסהיים שליט"א בדין
מחיית כפים בשמח"ת בעת הסעודה.....63

יוצא לאור

לעילוי נשמת זקנתי הרבנית הצדקנית

מרת עליזה עישה בת לאוני ע"ה

אשת חבר

לזקני מרן הגר"א פורת טהרני שליט"א

נלב"ע כ' שבט תש"פ

לעילוי נשמת האשה הצדקנית אם זקני

מרת עישא אליז בת איזה אביטבול ע"ה

נלב"ע ד' תשרי תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

איך הנחש ידע שהקב"ה הזהיר את חוה שלא תאכל מעץ הדעת

בס"ד

כ"ד תשרי תשפ"ב

לכבוד הגאון האדיר רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א ראיתי מה שהקשה כת"ר איך הנחש ידע,

וכבר שלח לכת"ר שליט"א הגרמב"כ דדון שליט"א בעמח"ס נוהג במ, שכתב בזה"ל: הנה עמד בזה הרב סילבר בספרו חשוקי כסף ח"א (עמ' 44), וכתב שהאדם או האשה הודיעו לנחש על דבר הציווי, בהיותו בן משק ביתם או משרתם. יעו"ש. ובספר עדות ביהוסף הלוי (עמ' כ"ב), כתב שחוש השמיעה של הנחש גדול מאוד, וכשנצטוה האדם, שמע זאת הנחש. יעו"ש. והנלנ"ד להוסיף ולתרוץ ע"פ מה שאמרו רז"ל (פרקי דר"א י"ג), שהיה הס"מ רכוב על הנחש והסית את חוה. יעו"ש, ומימלא הואיל והיה היצר הרע בכבודו ובעצמו עם הנחש, מימלא היצר הרע מלאך, ויודע מצוות ה' ותורתיו, וידע על ציווי ה'. עכ"ד.

ואמנם י"ל שלנחש היה דעת, וכמו שכתב באבן עזרא (גא) על מאי דכתיב בפ"א פ"ג, והנחש היה ערום וגו' ויאמר אל האשה, וכתב ההאבן עזרא, וז"ל: וי"א כי האשה היתה מבינה וידעת לשון החיות ויפרשו ויאמר הנחש ברמיזה, ויעו"ש עוד בזה שהסיק שהישר בעיני שהם הדברים כמשמעם והנחש היה מדבר והיה הולך בקומה זקופה והשם דעת באדם שם בו והנה הפסוק העיד היה ערום מכל חית השדה ולא רק כאדם יעו"ש. ולפי הנ"ל א"ש שמשו"ה ידע.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף וש"א"ס

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

תגובת הגרמב"כ דדון שליט"א

חזק ואמץ. רק יש להוסיף ולהקשות על תירוצו, הן אמת שהיה לו דעת, אך מנין לו לדעת על הציווי עצמו. ובמחילה מכת"ר דבריו לא תירצו הקושיה היטב, ואולי יוסיף פרט שיבהיר איך ידע על הציווי. בברכה רבה.

תשובה:

אם היה ערום מכל חית השדה והיה בו דעת בני אדם, ממילא גם דיבר, וידע שהקב"ה אסר להם לאכול מעץ הדעת. וכיון שידע לדבר, ממילא בירר וידע, הרי היה ערומומי, ופשוט

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

מדוע נקרא האדם בשם אדם - מכתב לגליון מעדני אשר בראשית

בס"ד

כ"ה תשרי תשפ"ב

לכבוד הגאון האדיר רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א שלו' וברכה

ראיתי הגליון לפרשת בראשית תשפ"ב

וכת"ר דן שם מדוע האדם נקרא בשם אדם, וכת"ר כתב לתרץ ע"ם מה דאיתא בגמ' בסוטה דף ה' ע"א א"ר יוחנן אד"ם נוטריקון אפר דם מרה וברש"י שם כתב כלומר שכולו הבל, לכך אל יתגאה, ולפי הנ"ל א"ש שנקרא אדם על שם האדמה שלא יתגאה וכעין מה דאיתא בגמ' בסנהדרין דף לח ע"א שלכן נברא האדם באחרונה שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית וא"כ ה"ה הכא לכן נקרא על שם האדמה שלא יתגאה.

ונראה לענ"ד להוסיף עוד על דברי כת"ר שליט"א ע"פ מה דאיתא באבות פ"ג מ"א

עקביה בן מהללאל אומר הסתכל בשלושה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאין אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שכיון שהאדם נברא מעפר ומטיפה סרוחה ועתיד לשוב לעפר, ומשו"ה נקרא אדם.

עוד נראה לענ"ד לומר ע"פ דברי הגמ' ביבמות דף סב ע"ב שאיש בלא אשה לא נקרא אדם, וע"פ זה נראה דכיון שרק אדם ואשה נקראו אדם ביחד, ממילא בא לרמוז לאדם שלא יחטוא בעריות וכו', כי רק ע"י זה ששומר על עצמו, וכו' נקרא אדם, ואם לאו נקרא בהמה, והבן.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

האם להתפלל עם הש"ץ או להתפלל בחצר בית הכנסת ללא גג וללא

מחיצות

בס"ד

כ"ד תשרי תשפ"ב

הסתפקתי כגון מה שמצוי בכמה בתי כנסיות ושטיבלאך שיש הרבה מנינים, ולפעמים מרוב עומס מתפללים לעת השקיעה יש הרבה מנינים גם בחצר הבתי כנסיות וגם ברחובה של עיר, וכעת יש לאדם ב' אפשריות או להתפלל בתוך בית הכנסת, וגם במקום ממוזג ששם גם יכול לכוון, ולא ברחובה של עיר, או בזמן חזרת הש"ץ הי מנייהו עדיף.

ולענ"ד נראה דעדיף מכמה סיבות להתפלל בתוך הבית הכנסת.

(א). מעלת בית הכנסת, כמבואר בסימן צ', שהתפילה בבית הכנסת מתקבלת יותר, וכמו שכתב בשו"ע סימן צ' ס"ט וז"ל: ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת יכון להתפלל בשעה שהצבור מתפללים וכו' וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הצבור והוא מתפלל ביחיד אעפ"כ יתפלל בבית הכנסת, ויעו"ש בפוסקים שהטעם הוא משום מעלת התפילה בבית הכנסת.

(ב). שיותר מכוון בבית הכנסת, כי הרי יש מיזוג, והרבה שיטות הפוסקים ס"ל שאם מכוון ביחידות שיתפלל ביחידות ולא בציבור, והארכתי בזה בגם אני אודך מתשובתי ח"א סימן ה'.

(ג). וגם משום להתפלל ברחובה של עיר, דבעיקר האי דינא הארכתי בגם אני אודך חלק ב' סימן יא, איתא בגמ' בברכות דף לד: אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא, ופירש"י בבקעה, כשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר עכ"ל. שמאחר שהוא במקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו להסתתר וכו' הרי זה עז פנים ע"כ.

אולם בפסקי הרי"א (סוף פ"ה דברכות) וז"ל: דרך חציפות הוא להתפלל אדם בבקעה מקום שהרבים מצויים ואם היו מתפללין שם בעשרה אין בו משום חציפות עכ"ל, וכן כתב בספר האשכול (הל' תפילת מנחה וערבית סימן כה) ובספר הבתים (הל' תפילה שער שמיני סימן יא) ע"ש. ובדקדוקי

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

סופרים הביא שיש גירסא בגמ', "והני מילי דלא מיכנף ביה עשרה" ולפי"ז ביאר שם מה דמתפללין בתעניות ומעמדות שמתפללין ברחובה של עיר כדאמרינן במגילה דף כו ע"א ע"ש, כן כתב ביפה ללב ובפתחי עולם והובא כה"ח (סימן צ' סקל"א) ע"ש, ובתורת חיים סופר (סק"ז) כתב כך: עיקר הטעם שלא יתפלל בשדה יען שיותר יהיה עליו אימת המלך וליבו נשבר כשהוא במקום צנוע כמו שפירש רש"י, ויש לומר שכ"ז שייך דוקא ביחיד משא"כ אם מתפלל בציבור וכמו שחילק הרמב"ם בחלונות שצריך רק ליחיד המתפלל והוא הדין בדין זה דכל שמתפלל ביחידות אבל כשמתפלל בציבור יש לו אימת המלך וליבם נשבר כיצחק שתפילתו בשדה היתה בציבור ע"כ. וכן כתב בטור (סימן צ' ס"ה). ומצינו עוד כמה טעמים, ובספר האשכול כתב שהטעם הוא מפני שהעוברים ושבים מפסיקים אותו באמצע תפילתו, וכן כתב הראבי"ה (סימן קכה). ולהלן יתבאר עוד טעמים.

והנה בתוס' שם בד"ה חציף, הקשו מהא דיצחק יצא לשוח בשדה, ותרצו א' שיצחק התפלל בהר המוריה, ב' שכל האיסור הוא היכא שעוברים ושבים הולכים שם ע"ש, וכ"כ בתוס' הרא"ש ובתוס' רבינו פרץ שם, וכן בספר האגודה (סימן קכא) נקט שהעיקר כתירוץ השני, וכן הובא בשטמ"ק, ע"ש.

והנה מרן בבית יוסף תמה על תירוץ השני, וז"ל: משמע דהוי טעמא כדי שלא יפסיקוהו עוברי דרכים ואין טעם לקראו חצוף. והביאו הפרישה (אות ה'), אבל הב"ח (אות ד') כתב ליישב דכוונת תוס' כיון שאין זה חושש להראות עצמו כמתפלל לפני אנשים וצריך שיהיה בהצנע לכת עם אלוקיו ולכן הוא נקרא חצוף ע"ש, וכעיי"ז כתב הט"ז (סק"ב) בקצרה ע"ש. אולם כבר כן איתא להדיא בראשונים שם, במאירי שם כתב וז"ל: ואין לו לאדם להתפלל במקום המפורסם לעיני הכל, וכן כתב בספר האשכול (ח"א תפילת מנחה וערבית סימן כה עמ' נו) וז"ל: חציף עלי וכו' פירוש ברחוב העיר מפני שעוברים ושבים מפסיקים אותו ועוד שמראה תפילתו ברבים עכ"ל, וכן כעיי"ז כתב בספר הבתים (הלכות תפילה שער שמיני סימן יא) ע"ש, וכן כתב בראבי"ה (ח"א ברכות סימן צז) וז"ל: אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בפתקא פירוש כיון שיכול להתפלל בביתו הרי הוא כמראה עצמו לכל שהוא רגיל בתחנונים עכ"ל, וא"כ יוצא שבמקום פרוץ היכא שאין עוברים דרכים שרי, בואליה רבה (סק"ד) כתב שאפשר לסמוך בזה בשעת הדחק. וכהאי טעמא שהוא כן נראה מדברי המג"א (סק"ו) שכתב שהוא דרך גאוה, וכן במש"כ במחצית השקל (שם) לבאר שזה חציפות שמתגאה בכך

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

ע"ש, וא"כ זה כוונת הראשונים דהחציפות אית ביה משום גאווה. [והנה מש"כ שכ"ז ליחיד אבל לרבים, הנה בספר בירור הלכה (אות י') כתב שזה תלוי בשני תירוצי התוס', וכן כתב בהלכה ברורה להגר"ד יוסף (סימן צ') אולם אכתי י"ל דכיון שהם רבים שעומדים שם אין חשש שיפסיקום].

אולם לפי דברי מרן הבית יוסף לכאורה אין להתפלל במקום פרוץ, וכך כתב מרן בשולחנו, בזה"ל: לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה, מפני כשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר ע"כ. [וכשיטת מרן השו"ע כן מוכח מדברי הרוקח (תפילה סימן שכד) שהביא מה דאיתא בתנא דבי אליהו (פרק ט') גבי ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ולמדו ממנו חכמים ד' דברים שלא יעמוד בבקעה ויתפלל כדרך אומות העולם וכו' א"כ זה סייעתא לדברי השו"ע].

וכן לדינא פסק בלבוש (סק"ה) ובשו"ע הרב (סק"ה), והנה במהדיר לספר הבתים, בפירוש נתיבות הבית שדייק מדברי ספר הבתים שהזכיר בתחילת דבריו את סברת רש"י ואפ"ה כתב שמותר לציבור להתפלל במקום פרוץ, וכתב לבאר שאם מתפלל בציבור גם במקום פרוץ חל עליו אימת מלך, וצ"ב מה הסברא בזה, והנה כתב לבאר בזה בקונטרס עיטורי מרדכי (קורונה) שיסוד הסברא שבמקום צניעות חלה עליו אימת מלך, שצריך לבוא לפני המלך באופן של קביעות, ולהרגיש שנכנס לפני מלך, אבל אם מתפלל ברחוב, הרי זה נחשב שמתפלל באופן ארעי ומזדמן, ולא נחשב שמעמיד את עצמו לפני מלך, ולפי"ז יש מקום לומר שציבור שמתאספים ביחד להתפלל, נחשב מעשה קביעות ולא מעשה ארעי, ולכן מותר לציבור להתפלל במקום פרוץ, אכן מלשון רש"י ושו"ע לא משמע שהחסרון של מקום פרוץ דהוי ארעי, אלא שכאשר מתפלל במקום סגור יש עליו יותר אימה, וצ"ע למעשה לפי שיטת השו"ע האם מותר לציבור להתפלל במקום פרוץ. עכ"ד.

אולם במג"א (סק"ו) כתב ליישב דברי התוס' וז"ל: ולי נראה לקיים פירוש התוס' וה"ק כשהוא מתפלל בבקעה הוא חצוף שמראה בעצמו שאפילו יעברו עליו כל עוברי דרך ולא יתבטל מכוונתו ע"כ.

והנה לתירוץ הראשון של תוס' שיצחק התפלל בהר המוריה, יש לבאר דהר המורה שאני, וכן מצאתי בלבוש (סק"ה) שכתב שהר המוריה שאני שנעקד שם ובוודאי היה נכנע בשברון לבו ואימת מלכו יתברך בזכור עקדתו אשר

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הצלינו ממנו ע"ש, ובכה"ח (סקכ"ו). וכן יש לדחות לפי מש"כ ביפה ללב (סק"ו) בשם הזוהר שהשדה שבו התפלל יצחק אבינו ע"ה היה שדה מערת המכפלה ג"כ אין ראיה, וכך מבואר בזוה"ק (פרשת תולדות) שהקשה כקושיית התוס', ותירץ שהכוונה היא לשדה עפרון שהיתה במערת המכפלה ושם התפלל כיון שהרגיש ששרתה עליו שכינה והריח ריח גן עדן, ע"ש, וע"ע בזוה"ק פרשת בשלח, ובמושב זקנים (עה"ת סו"פ חיי שרה). עוד אפש"ל דשאני יצחק שהוא התם לא התפלל שמו"ע, ורק התפלל תפילה בעלמא.

והנה ראיתי שתמהו האחרונים תמהו בדברי הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש שהשמיטו הלכה זו ולא כתבוה, ובחידושי שמן רוקח כתב שלפי הנראה הם פירשו דאין כונת חז"ל לבקעה אלא לצריף קטן ורעוע וכלשון בקתא בכל מקום, ולפי זה כתב שדברי רב כהנא הן הם דברי רבי יוחנן שאין להתפלל במקום שאין בו חלונות, עי"ש. אבל בהגהת הרש"ש כתב כעין דבריו לפני דברי תלמידי רבינו יונה בברכות (כ"ד ע"ב מדה"ר) בטעמא דמילתא שאין מתפללין בבית שאין בו חלונות: אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי. ולפי דבריו אכן מסתבר שאם מתפלל בביקתא חציף מישך שייך להא דאין להתפלל בית שאין בו חלונות, וכן יש להוכיח מדברי הרמב"ם בפ"ה מתפילה ה"ו שכתב בזה"ל, "תקון המקום כיצד יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל" עכ"ל, וכתב בפירוש רבי דוד ערמאה ז"ל, ויחזיר פניו לכותל פירוש חציף עלי מאן דמצלי בבקעה, כדי שלא יראה שום דבר ויעכבנו מלכוין דמויסב מפקינן ליה, ונראה שזה פירוש ויחזיר פניו עכ"ל, וא"ש שיטת הרמב"ם. ובתוס' יו"ט במעדני מלך על הרא"ש (פ"ה סי' כ"ד אות פ') כבר כתב דהרי"ף והרא"ש כפי הנראה השמיטו הלכה זו משום קושיית התוס' מיצחק אבינו שהתפלל בשדה, עי"ש. עכ"ד.

עוד ביאור כתב שם דאית דמתרצי דאינהו סברי דהאי דינא דרב כהנא אתיא למאן דאית ליה דתפילות במקום תמידים תקנום אבל אידך אמוראי דאית להו כנגד אבות תקנום ממילא כיון דגבי יצחק חזינן דמצינן להתפלל אפילו בשדה מוכח דליכא קפידא בהא מילתא עכ"ד. וע"ע ברש"ש בברכות לד: שג"כ תמה מדוע הרי"ף והרא"ש השמיטו האי דינא.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

והנה אם זה מוקף מחיצות שפיר דמי, וכמו שכתב בספר בתי כהונה (א' סימן יז) שהעלה שבמקום מוקף מחיצות אפילו שאינו מקורה שפיר דמי להתפלל, והעיד שכך המנהג בירושלים גם אצל החכמים שהתפללו בחצירות בתי המדרש שיש בהם מחיצות אפילו שאינם מקורים, ובברכי יוסף (סימן צ' סק"ב) הביאו לדינא.

והביאו בשערי תשובה (סימן צ' סק"ג) המנהג פשוט בתוככי ירושלים עיה"ק שהציבור מתפללים בבית הכנסת במקום שאינה מקורה ורבנן דמתיבתא מתפללין מנחה וערבית בחצירות בבתי מדרשות, וכן הסכים בספר מזבח אדמה ע"כ, וכן כתב בפרי מגדים (משב"ז סק"ב), ובאשל אברהם (סימן צ') כתב, בזה"ל: "ויש להביא ראיה שכל שעומד לפני כותל גם שמג' צדדים אין שם כותל הרי זה כבית, ממה ששם בשו"ע [כאן סעיף ז] אודות שלא להתפלל אחורי בית הכנסת, ומשמע קצת שאין שם לפניו רק כותל אחד, ומנה זה אחר האזהרה שלא להתפלל במקום פרוץ, וכתוב (שיר השירים ב, ט) אחר כתלינו ולא כתיב כותלינו. אך מכל מקום ממנו שכתוב בזוהר בזה (שמות ס, א) בבחינת מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, שתפילה בבית באתר דעקו כו' מצד זה מצוה מן המובחר הוא בבית גמור בד' מחיצות. ומה שאמר הכתוב (בראשית כד, סג) ויצא יצחק לשוח בשדה. לפי הנתבאר לעיל יש לומר שמחיצה אחת היתה לפניו שם, וגם ערימה גדולה של עשבים או תבואה כמחיצה היטב, כל שיש גובה עשרה טפחים ורוחב ד' טפחים. וכן סיבוך אילנות בדרך זה"עכ"ל. וכן כתב במשנ"ב (שם סקי"ב) וז"ל: ובמקום שהוא מוקף מחיצות אע"פ שאינו מקורה שפיר דמי. ע"כ. והיינו טעמא דסו"ס יכול לכיון כיון שא"א לעבור לפניו.

והנה בשו"ת באר חיים מרדכי (ח"א סימן ה') נשאל האם מותר לנפץ כותל אחד של בית הכנסת כדי לייפתו וכתב שם שלא יכולין להתפלל בו בנתיים, ומוכח דאפילו שחסר כותל אחד הוי חסרון, אולם באשל אברהם (סימן צ') כתב שאם המתפלל עומד לפני הכותל הגם שמלשות הצדדים אין שם כותל הרי זה כמתפלל בבית, ורק לפי הזוה"ק הווי מצוה להתפלל בבית שיש בו ד' מחיצות.

ובכה"ח (שם סקי"ג) כ' דבעינן דוקא מוקף מארבע רוחותיו, וע"ש שדחה דברי הבא"ח (פ' יתרו אות ג') שפי' מוקף בשלש מחיצות ולפי זכרוני שהרבה מבתי הכנסיות שבירושלים העתיקה לא היו תיבותיהם מוקפות כ"א

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

משלש רוחות שהצד האמצעי היה פרוץ שממנו היו עולים לתיבה והתפללו בהם גאוני עולם וידוע שאלבא דכ"ע היקף שלש מחיצות הוי רשות לעצמו מדאורייתא וכמ"ש בעירובין י"ב בתד"ה איתביה, אולם בספר נתיבי עם (סימן צ' ס"ב) כתב, ואני אומר שבכוונה השמיט מרן בשלחנו את המלים מכל רוחותיו להורות שלא דוקא כל הד' רוחות והראיה שהביא הכה"ח מהב"י והב"ח בסי' שמ"ה בהדיא כ' שם הב"ח דבג' מחיצות רה"י דאורייתא היא, וא"כ לענין תפילה שאינו אלא משום שאין גבהות לפני המקום היכא דחלק לו רשות לעצמו מן התורה שפיר דמי עכ"ד. והנה כתב הרמב"ם (פ"ה מתפילה ה"ו) כתב בזה"ל, "תקון המקום כיצד יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל" עכ"ל, וכתב בפירוש רבי דוד ערמאה ז"ל, ויחזיר פניו לכותל פירוש חציף עלי מאן דמצלי בבקעה, כדי שלא יראה שום דבר ויעכבנו מלכוין דמויסב מפקינן ליה, ונראה שזה פירוש ויחזיר פניו עכ"ל, מבואר מדברי רבי דוד שיסוד האיסור להתפלל במקום פרוץ שלא יראה שום דבר, ולפי זה מוכח כמו דברי הא"א דע"י שיש מחיצה לפניו לא יראה. וע"ע בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב' יור"ד סימן יד).

והנה בשולחן הטהור (ס"ג) כתב שלפי הזוה"ק צריך בית מקורה ולא די במחיצות, וכן משמע בשו"ע הרב (ס"ה) שכתב לא יתפלל אלא בבית ולא במקום פרוץ ע"ש, ומשמע מכפילות לשונו שכתב אלא בבית ולא במקום פרוץ דבעינן דוקא בית, וכן משמע בערוך השולחן שכתב ג"כ כה"ג לא יתפלל אלא בבית ולא במקום פרץ וכו' ע"ש.

והנה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יח סימן יח) כתב ג"כ שיש חילוק בין יחיד לרבים, כתב לדון כלפי אלה שמתפללים ברחבת הכותל המערבי וכתב לחדש שכל מה שאיתא בגמ' ובשו"ע שאסור להתפלל במקום פרוץ היינו דוקא ביחיד או שעומדים בבקעה באופן חד פעמי ושאיננה מיוחדת וקבועה כלל למקום תפילה אבל כשציבור מייחדים מקום כזה מקום לתפילה לפרקים אין בזה איסור דדין מקום כזה כדין רחבה של עיר כמבואר במס' מגילה דף כו ובשו"ע סימן קנ"א ס"א שמותר, ואם מייחדים כזה מקום המקום מקבל קדושת בית הכנסת וכמו שמבואר להדיא מדברי הרמב"ם בהל' תפילה הכ"א, ע"ש, [וכהאי סברא הביא בספר נקיות וכבוד בתפילה (עמ' קצג) שהשיב לו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכיון שהמקום קבוע לתפילה מותר להתפלל בו אע"פ שאין הוא מוקף מחיצות].

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

וא"כ אפשר דהכא הוי כמו שקבעו מקום לתפילה, כיון שהתפללו בחצרות ובמרפסות במשך חודשים, וכמו שכתבנו בספר שערי יוסף בהל' נגיף הקורונה דיהיה חשיב קביעות כמו לענין ברכת מעין שבע, אולם שם הבאנו שברור דלא הוי קדושה במקום עצמו, אולם סו"ס י"ל דלא בעי קביעות ממש של קדושת בית הכנסת, אלא כיון שיודעים שמתפללים במקום כזה, א"כ הוי קביעות, [וכמו כן תלוי בנידון אם רכב יכול לבור לפני המתפלל, והנה עתה השבוע חזיתי מתפללים משני צידי הכביש ושוכבים רואים שיש אנשים שמתפללים שם לא עברו עם הרכב ודו"ק]. וכ"ש עתה שהוי אונס יש לצרף סניף זה להקל, מאשר לבטל תפילה בציבור.

ועוד עיצה למחמירים, כתב הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א בקובץ בית יוסף (סימן יב) שנראה שיש להעדיף להיות מהעומדים אחורי המתפללים שיש להחשיב את העומדים תחילה כמחיצה כמו שכתב הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל בהליכות שלמה מועדים (עמ' רמ"ג) והביאו בחזון עובדיה סוכות עמ' תס"ו לענין ההקפות בשמחת תורה שיש ללמד זכות שאותם האנשים הסובבים את הספר תורה ורוקדים בבית הכנסת נחשבים מחיצה בין היושבים לספר תורה ובודאי בנידון דידן שגם בלא זה מעיקר הדין יכולים לקיים מניין מחוץ לחצר בית הכנסת וכאמור יש לצרף ולהסתמך על סברא זו לכתחילה. ע"ש עוד, וכהאי סברא כן ראיתי שכתב מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א והו"ד בקובץ ווי העמודים וחשוקיהם (חלק ד' סימן ג') שאם יש הרבה אנשים לא חשוב תפילה במקום פרוץ כיון די ש מחיצות של אנשים ע"ש. וכן כתב בחשוקי בכורות (עמ' שמז) ושם כתב להוכיח כן מהא דאיתא בשו"ע (סימן שסב ס"ה) בכל עושים מחיצה וכו' ואפילו באנשים שעומדים זה אצל זה בפחות משלשה טפחים, ונפסק בשו"ע סימן תרל סי"ב שיכול לעשות דופן מחבירו לסוכה להכשירה ע"ש. ומ"מ נראה לדינא שכ"ז סו"ס בדיעבד.

ד). ומ"מ י"ל שהרי גם להתפלל עם הש"ץ בחזרת הש"ץ, ישנם שיטות בפוסקים דחשיב כתפילה בציבור ממש, וכמו שכתבתי להביא בקונ' שער יוסף בדיני דילוג בתפילה (ממהוד"ח, בכת"י) דהנה בפרי מגדים (א"א סק"ב) כתב להסתפק האם כשמתפלל עם השליח ציבור שוה בשווה האם הוי כתפילה בציבור או לא, משום דתפילה בציבור חשיב רק כשעומד עם הציבור בתחילת תפילת הלחש, ומשמע דבריו שמכריע שהוי כתפילה בציבור, אך אח"כ כתב וכעת לא מצאתיו משמע שעדין לא פסיקא ליה בדין

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

זה, וא"כ לפי הצד שחשיבא תפילה בציבור, א"כ י"ל ששפיר אם יכול לדלג ולהתחיל עם הציבור לא ידלג אלא יתחיל להתפלל עם בחזרת הש"ץ ושפיר חשיב תפילה בציבור, ואי נימא שחשיב תפילה בציבור, יהיה עוד נפק"מ שאם עכשיו ידלג ויספיק להתחיל עם הש"ץ בחזרתו, שפיר ידלג והטעם כיון שחשיבא תפילה בציבור. ובפתח הדביר (סימן נ"ב סק"ב) העיר על דברי הפרי מגדים וכתב דחשיב תפילה בציבור. וכן כתב האשל אברהם (מבוטשאטש). וכן כתב באפיקי מגינים (סק"ב). וכן כתב בשולחן אש (סימן נ"ב). וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן ו') וכן דעת הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך והו"ד בהליכות שלמה (פ"ח אות מא) וכן דעת מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, והו"ד בספר שאלת רב, ואמר דגם כן אפשר לדלג בשביל זה.

וכ"כ בשו"ת מעט מים (סימן כ"א) וכתב לתמוה על מה שנסתפק הפרי מגדים, ממש"כ הרמ"א ריש סימן קכד שבעת שהשליח ציבור חוזר תפילתו בקול רם, והציבור מתפללים עמו מילה במילה בלחש עד האל הקדוש טוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר ברכות השליח ציבור, ואם אמרינן שלא חשיב תפילה בציבור, אטו מפני שזה טוב יתבטל מתפילה בציבור. ובספר טהרת המים (מערכת ת' אות ט') והוכיח כן מהרמב"ם בפ"ח מהל' תפילה ע"ש. אבל בשו"ת יביע אומר (ח"ב סימן נ' אות ה') כתב שלא מסתבר כלל לומר כן. וכ"כ בשו"ת חתם סופר (ליקוטים ירושלים תשל"ג סימן ד') ואמנם שם מדבריו מוכח שהטעם הוא שחזרת הש"ץ הוא עיקר התפילת הציבור, ומ"מ בעיקר האי דינא כן כתב בשו"ת באר יצחק (חאו"ח סימן כ' ענף ב') וכ"כ בשו"ת איש מצליח (חאו"ח סימן י"א) וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ד חאו"ח סימן י"א) ע"ש באריכות שכתב לחזק דברי החת"ס ולא כמו שכתב להעיר עליו באגרות משה. וכ"כ בחזו"א (סימן י"ט סק"ז) וכן פסק בהלכה ברורה, וכן כתב בילקוט יוסף מהדו"ח יעו"ש, אבל בשו"ת שלמת חיים (סימן ל') הובא תשובת הגרי"ח זונפלד שבודאי שחזרת הש"ץ לא מיקרי תפילה בציבור, כמו בלחש אך מ"מ עדיפא מתפילת יחיד.

ומ"מ כיון שרוב הפוסקים ס"ל שחשיב תפילה בציבור, ממילא נראה שיתפלל עם הש"ץ בכה"ג, ואני לענ"ד כתבתי.

והשי"ת יצלני משגיאות.

בברכת התורה הצב"י יוסף אביטבול מח"ס שערי יוסף ושא"ס

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

תשובת הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א האם מברכים הטוב והמטיב
על שינוי מיץ ענבים

בס"ד

לכבוד עטרת ראשנו נשיא דורנו מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף
שליט"א בעמח"ס ילקוט יוסף ושא"ס,

לאחר עטירת השלו' והברכה

בדין ברכת הטוב והמטיב האם מברכים גם על מיץ ענבים, דכלאורה אין
לברך על מיץ ענבים, אלא דראיתי בספר מעין אומר (ח"א פרק יא תשובה
נב) שנשאל בזה מרן הגרע"י זיע"א והשיב שלא רואה הבדל בזה, ולכאורה
יש לעיין הא סו"ס אינו משמח כמו יין, ויש לעיין מהו לדינא, ונימא גם בהא
סב"ל?

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

בס"ד,

י"ג תשרי תשפ"ב, 2-37/פ"ב

לכבוד היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, כש"ת הרב יוסף אביטבול נ"י

לשאלתו בדיני ברכת הטוב והמטיב על יין, והאם מברכים ברכת הטוב והמטיב
על שני סוגי יין תירוש שטעמם שונה, כגון יין תירוש של חברת הכורמים, ויין
תירוש של כרמל מזרחי, נראה שאין לברך על מיץ ענבים ברכת הטוב והמטיב,
שדוקא על יין מברכים שאין שמחה כי אם ביין ולא במיץ ענבים, וכ"כ בספר
שבות יצחק (פסח), ובספר הסדר הערוך בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן כתב
בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק מ"ו אות י"ג) שכיון שאין המיץ ענבים מבשם
ומשמח אין מברכים עליו הטוב והמטיב.

ומי ששתה מיץ ענבים, ואחר כך הביאו לו יין שלא היה על השלחן, יש
להסתפק אם יכול לברך ברכת הטוב והמטיב או לא. ואפשר שגם אם שתה
תחלה מיץ ענבים, אינו מברך על יין הטוב והמטיב, כיון שמיץ ענבים אין בו

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

חביבות של שמחה, וממילא אינו בכלל ריבוי השמחה. וכ"פ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' יד), ובאול"צ ח"ב (פמ"ו או' י"ג). והביאו כן בשם הגרי"ש אלישיב, שמיץ ענבים אינו מועיל לענין ברכת הטוב והמטיב. [כ"ה בס' שבות יצחק פסח עמוד קצח]. ואמנם ע' בשו"ת בית יהודה (סי' מט), דס"ל דמברך הטוב והמטיב על יין ששותה אחר יין צימוקים. ועכ"פ סב"ל, דהכי מסתברא.

והראוני לאחי בס' הל"ב (ח"ט עמ' קנ) שפסק שאם שתה תחילה מיץ ענבים ואח"כ יין, מברך על היין הטוב והמטיב, וגם לסוברים שמיץ ענבים אינו מועיל לד' כוסות, הרי ודאי שנחשב הוא כיון, ואפי' את"ל שאינו משמח, הרי בודאי שעתה בא יין לפניו הוא שמח בריבוי היין, והברכה היא על היין. ומה בכך שהיין ששתה תחילה לא היה משמח, וכ"כ בשו"ת הלל אומר (חא"ח סי' קכא). וע' בא"א בוטשטאט (תנינא סי' קעה) שאפי' שתה יין גרוע שספק אם ברכתו הגפן, י"ל שגורם אח"כ לומר ברכת הטוב והמטיב. ע"כ. ואין דבריו מוכרחים, דסו"ס קאי על יין שיש בו שמחה, ולא קאי על מיץ ענבים. ותמוה שלא חשש לסב"ל.

ובשו"ת חסד לאברהם (קמא או"ח סי' יז) נסתפק אם מברך אפי' כששותה מעט מהיין השני, וכתב שנראה דע"כ ברכת הטוב והמטיב דינה כברכה ראשונה שא"צ שיעור שתיה, שהרי לא מצינו לא בש"ס בבלי ולא בירושלמי אם ברכה זו צריכה שיעור, אלמא דפשיטא להו שהוא בכלל ברכה ראשונה שא"צ שיעור. וכן מדברי הכס"מ (ברכות פ"ג הל' יב) וכו'. מוכח שלא תיקנו שיעור בברכת הטוב והמטיב כמו בברכה ראשונה של ברכת הנהנין, ומברך הטוב והמטיב בכל שהוא. עכת"ד. וכ"ה בשו"ת כנף רננה (ח"ב יו"ד סי' ג), ובספר שמח נפש (מע' הטוב והמטיב).

ובכה"ח (סי' קעה סק"י) כתב, שנראה פשוט שכיון שמברך להשי"ת על הטבה זו צ"ל בו שיעור שתיה דהיינו רביעית בבת אחת, וגם מן הכוס השני ישתה רביעית בבת אחת, ושכ"כ במסגרת זהב על קש"ע (סי' מט או' א). ואמנם הארחות חיים בשם הא"א מבוטשאטש כתב, דאפשר דסגי בשיעור מלא לוגמיו, אבל אין נ"ל להקל. ע"כ. ונמשך אחריו בקיצור ש"ע טולידאנו (סי' סד או' י). [וע' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' יד סד"ה וביותר)].

אולם מהר"י ידיד בספר ברכת יוסף (ח"א עמ' קמד) האריך בזה ודחה דברי הכה"ח סופר, מכל וכל, ואיך אפשר לחדש דין מסברא בלי שום ראייה, ואם איתא לחידושו זה לא משתמיט לאחד מן הראשונים שיכתוב כן וכו'. הילכך

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

העיקר בזה, שאף לכתחלה אם אינו רוצה לשתות רביעית יכול לברך הטוב והמטיב על שינוי יין. והדבר ברור. עכת"ד.

ודברי הפוס' הללו, נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, שאין שיעור לברכת הטוב והמטיב. דחמרא פורתא מסעד סעיד (ברכות לה:), וכבר כתבו התוס' והרא"ש טעם לברכה זו משום שהיין מסעד סעיד ומשמח. ע"ש. וכן מתבאר ממ"ש בתשובת מהר"י הלוי (כלל א סי' מה), שברכה זו לא משום הנאת ריבוי השתיה נתקנה, אלא משום חשיבות יין דסעיד ומשמח, ואפי' על יין מועט.

ודלא כמ"ש עורכי הס' אול"צ (ח"ב עמ' ק או' ח), דמ"ש הגר"י ידיד, דסגי בטעימה כל שהוא, אין נראה כן, שכיון שברכה זו נתקנה על ריבוי יין, מסתבר דבעינן שכל אחד ישתה שיעור מלא לוגמיו, שהוא שיעור חשוב, ולכתחלה טוב שישתו שיעור רביעית. ע"ש. ולא השיבו כלל על טענת הגר"י ידיד ממה שסתמו הפוסקים דבריהם וכו'. ולא מדחי בגילא דחיטתא. וגם לא זכרו מדברי החסד לאברהם וסיעתו.

גם בקצה"ש (סי' סא, בדה"ש או' ד) הביא מ"ש הכה"ח להצריך שיעור רביעית. והוכיח במישור היפך דבריו, שא"צ שיעור לברכת הטוב והמטיב. גם בשו"ת אבני ישפה (ח"א א"ח סי' לח) דחה לנכון דברי הכה"ח בזה. וכ"כ בספר ברכת הבית (שער כג ס"א). [ולאפוקי ממ"ש בספר וזאת הברכה (עמ' שסא) בשם חכ"א, שצריך שישתה רביעית יין מן היין הראשון, ובדעתו לשתות רביעית יין מן השני, ורק אז יברך הטוב והמטיב. ולא ראה כל דברי האח' הנ"ל].

ומ"מ מה שאמרו אפי' שותה יין מן השני כל שהוא, נראה דלאו דוקא הוא, דודאי בעינן שיעור שנהנה ממנו, וזה לא שייך בכל שהוא ממש.

ויש להסתפק אם מברך הטוב והמטיב כשאינו מרגיש שמחה ביין, ומה ששותה אותו הוא בשביל לשרות את המאכל בלבד, או שלא מצא כעת משקה אחר, [או מפני הכבוד, שהגישו לו, ואינו רוצה לסרב להם] אבל לא שנהנה ממנו ושמח בו, לשמח לבו ולסעדו, שהרי הראשונים הנ"ל פי' טעם הברכה משום חשיבות יין שסועד ומשמח.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

וא"כ לפ"ז נחדש שצריך כמה תנאים לברכה זו: א. שיהיה המברך אדם שבטבעו הוא נהנה מייך לסעוד לבו ולשמחו. ב. שיהיה הייך, ייך טוב, ולא ייך פשוט כמו רוב היינות הפשוטים. כי בסתם ייך לא מרגישים שמחה וחביבות.

וכיום הרבה אנשים לא מרגישים שמחה מיוחדת בשתיית ייך, הן מחמת טבעם, והן מחמת טעם הייך, שאיך חביב עליהם, ואולי זה טעמו של מרן אאמו"ר זצוק"ל, שלא ראיתו שבירך ברכה זו, רק בשנים המאוחרות בירך איזה פעם או פעמיים, אבל במשך שנים רבות מעולם לא ראינוהו מברך.

ומה שאמרו שאינו מברך אא"כ יש אחרים עמו, ואפי' אשתו, אפשר דמיירי דוקא כשאותו אחר שותה מן הייך ונהנה ממנו. וזה לא מצוי כלל בנשים של היום, שאף שיכולה לשתות מעט בפני בעלה. רוב ככל הנשים איך להם חביבות לייך.

וכתב בב"י שם, בשם תוס' פרק הרואה, שאיך חילוק בין שניהם חדשים או אחד חדש ואחד ישן, ואפי' שתה ממנו תוך שלשים יום. וכ"ה.

ויש אומרים שאם שתה תחלה ייך אדום והביאו לו ייך לבן, אע"פ שהוא יותר גרוע, מברך הטוב והמטיב לפי שהוא בריא לגוף יותר מן האדום. וכ"ה במרדכי (פרק ערבי פסחים).

וע' בב"י (סי' קסה) בשם רבינו קלונימוס הזקן, שעל הייך יכול לברך ברכת הטוב והמטיב גם אחר השתיה. [והיה מי שהעיר, דאיך אפשר לברך הטוב והמטיב על הייך בתוך הסעודה, והרי בלא"ה כבר יש עליו חיוב ברכה של הטוב והמטיב בברהמ"ז. ועכ"פ הדבר מפורש בתוס' (פסחים קא. ד"ה שינוי ייך) שצריך לברך בין בתוך הסעודה ובין שלא בתוך הסעודה. וכן מבואר מדברי שאר פוס' ואדרבה לברך בתוך הסעודה, הוא פשוט יותר משלא בתוך הסעודה, ראה להלן סעיף ז].

ומי ששתה ייך בסעודה, והביאו לו ייך אחר שלא היה על השלחן לברך עליו כוס ברכת המזון, יש אומרים שאינו מברך עליו אחר ברכת המזון הטוב והמטיב, שכבר אמר ברכת הטוב והמטיב ברכת המזון. וע' להמג"א (ריש סי' קעה), נ"ל שהמברך בהמ"ז על מין ייך אחר, א"צ לברך הטוב והמטיב, שכבר אמר ברכת הטוב והמטיב בברהמ"ז. ע"כ. ותנא דמסייע ליה בספר הבתים (עמ' 19

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

קנח) וז"ל: יש מן הגדולים שכתב אם בא להם יין לברך בהמ"ז, אין לברך עליו הטוב והמטיב, הואיל ומברכים עליו בהמ"ז ובפה"ג. ודברי טעם הן.

ומי שבירך בסעודה ברכת הגפן, ואחר כך בירך על יין אחר ברכת הטוב והמטיב, ואחר כך נמלך מלאכול ולשתות, ושוב רוצה לשתות יין אחר, יש אומרים שצריך לברך הגפן והטוב והמטיב. ויש חולקים ואומרים דאינו מברך אלא ברכת הגפן, ולא ברכת הטוב והמטיב. וכן עיקר משום ספק ברכות להקל. וכ"כ בהגהות רעק"א, דמשמע מדברי המג"א, שהיה ראוי לברך על כוס בהמ"ז בפה"ג וגם ברכת הטוב והמטיב, אלא שכבר בירך הטוב והמטיב בברהמ"ז. ומשמע מכאן שאם היה באמצע הסעודה, כגון בנמלך, צריך לברך גם הטוב והמטיב. [וכ"כ הגר"ז (סי' קעה ס"א), שבנמלך יברך הטוב והמטיב ואח"כ בפה"ג. וע"ע במשנ"ב (סק"ב), ובשעה"צ (סק"ג)].

וזה שלא כמ"ש בשו"ת בית יהודה (סי' מט וסי' נג), דכללא הוא כ"ל, דהיכא דצריך לברך בפה"ג כגון בנמלך, או בשינוי מקום, אינו מברך ברכת הטוב והמטיב. ע"ש. וכ"כ מהר"י הלוי בשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' מה), שלעולם מברך הטוב והמטיב אף בנמלך שצריך לברך בפה"ג וכו'. וכ"כ בספר פרי האדמה (ח"ד דף ג.), שגם כשמביאים יין חדש ממש דהוי נמלך, מברך בפה"ג ומברך נמי הטוב והמטיב. והרב ערה"ש (סי' קעה סק"ב) כתב, שבנמלך שצריך לברך בפה"ג, לא שייכא ברכת הטוב והמטיב, וכמ"ש הרב בית יהודה (סי' מט ונג). והסכים בזה עם רבו. וכ"כ בזכור לאברהם (דף ז.), שהנכון דבנמלך גמור שדינו לברך בפה"ג לא יברך הטוב והמטיב שלא יכניס עצמו בספקות, דסב"ל. וכן בערוה"ש (סי' קעה סוף סק"ח) כתב, שאין לברך שתי הברכות יחד, בפה"ג והטוב והמטיב. וכ"כ בתורת חיים סופר (סק"א). [וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' יח או' ו), ובהע' שבסוה"ס אות ו. (וכ"כ בכה"ח סק"ז). וע"ע בספר שארית יעקב ביבאס (דף סז:), ובשו"ת גינת ביתן (סי' ג). וע' בארחות חיים (דף לא ע"ג), ובשמח נפש (מע' הטוב והמטיב ד"ה בנמלך תוך סעודתו), ובספר חופת חתנים (דף כח.). ודו"ק].

ואם נגמר היין הראשון, והביאו לו יין אחר אפילו הוא משובח מן הראשון, נחלקו בזה הפוסקים, אם מברך הטוב והמטיב על היין השני, דעת מרן הבית יוסף והרמ"א שיש לברך הטוב והמטיב, ודעת הראב"ד והרדב"ז ושאר אחרונים שאינו מברך הטוב והמטיב, וספק ברכות להקל. וז"ל רבינו ירוחם, הובא להם יין אחר אפי' הוא משובח יותר מן הראשון, אם כבר כלה הראשון,

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

אין מברכין הטוב והמטיב. כך מצאתי בהגהה. וצ"ע. והובא בב"י (ס"ס קעה). וכתב ע"ז הב"י, ואין טעם בדבר, דהא מ"מ איכא ריבוי יין וצריך לברך עליו הטוב והמטיב. עכ"ל. והרדב"ז (ח"ד סי' קכה) הביא דין זה בשם בעל ספר הנתיבות [רבינו ירוחם] בשם הראב"ד. ושר' ירוחם נסתפק בדבר והניחו בצ"ע. ואני אומר, דמסתברא לי שאם יש להם עוד ממין היין הראשון, והביאו זה היין המשונה, ודאי משום שינוי יין הביאוהו, ומברכים עליו הטוב והמטיב, אבל אם לא היה להם יין מאותו המין הראשון, אע"פ שזהו משונה, לא מפני שינויו הביאוהו אלא מפני שלא היה להם עוד מן היין הראשון, והם היו צריכים לשתות, בכה"ג מסתבר טעמו של הראב"ד, ואין מברכים עליו הטוב והמטיב. ואפשר שגם הראב"ד ז"ל בכה"ג אמרה. ומש"כ הויא מילתא מציעתא וטעמא דמסתבר. ע"כ. ונראה מדברי הרדב"ז שהלכה זו שהביאה רבינו ירוחם הנ"ל, סברת הראב"ד היא. ואפשר שכך היה גורס בתוך לשון רבינו ירוחם. והרמ"א (סי' קעה ס"א) בהגהה פסק שאע"פ שאין להם עוד מן היין הראשון מברך על היין השני הטוב והמטיב. וכתב ע"ז הברכ"י וז"ל: זוהי סברת מרן הב"י. מיהו אפשר שאילו הוה שמיע ליה למרן שדברי ר' ירוחם הם סברת הראב"ד, היה מורה ובא כד' הראב"ד, שכבר כתב הרשב"א בתשובה (ח"ז סי' שנז), והובא בב"י בבדק הבית (יו"ד סי' רצד), שמבטל דעתו מפני דעת הראב"ד אף לקולא. והרדב"ז (ח"ד סי' קכה) הביא ג"כ סברת הראב"ד.

ונראה שיש לחוש לסברת הראב"ד והרדב"ז שלא לברך הטוב והמטיב. וכ"כ מהריק"ש והשל"ה. עכ"ל. (ובברכ"י סוף סק"ג כתב שהרדב"ז היה גורס בדברי רבינו ירוחם "כך מצאתי להראב"ד", במקום שכתוב בנוסחתינו כך מצאתי בהגהה). וכ"כ בשו"ת כנה"ג (הגב"י או' יג), שראוי לנהוג כדברי רבינו ירוחם. וכ"פ הגר"ז בסדר ברכות הנהנין (עמ' כט או' יח), שאם כלה היין הראשון אין מברכים על השני הטוב והמטיב. וכ"כ הרב זכור לאברהם (או' ב דף ו:), ובספר בירך את אברהם (דף לב.), ובשו"ת פעולת צדיק (ח"ג סי' נז). וכן פסקו המשנ"ב (סק"ג), והכה"ח (סק"ו), והגר"י ידיד בברכת יוסף ח"א (עמ' קמ), והדרינן לכללא דסב"ל. וכתב הפני יצחק אבולעפייא (מע' הברכות או' פ), דהכי נהוג עלמא, פוק חזי מאי עמא דבר. [חזו"ע ברכות עמ' עז].

ומברכים הטוב והמטיב על כל שינוי יין, אפילו אינו יודע שהיין השני משובח יותר מן הראשון, ורק אם הוא יודע שהיין השני גרוע מן הראשון אינו מברך עליו הטוב והמטיב. ואם היה הראשון יין מבושל, והביאו לו יין שאינו מבושל, מסתמא המבושל נשתנה לגריעותא, הילכך מברך על היין שאינו מבושל הטוב

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

והמטיב. וע' תוס' ברכות (נט:) ופסחים (קא.) שכתבו, דרשב"ם בפסחים (קא.) כתב, שאין מברכים הטוב והמטיב אלא דוקא כשהיין השני משובח יותר מן הראשון, אבל בכיוצא בו לא. וכ"כ בה"ג. [וכ"כ בספר העתים עמוד קצט]. וכן משמע בירושלמי (פרק כיצד מברכין), א"ר אבא בר ר"ה, על שינוי יין כגון יין חדש ויין ישן א"צ לברך בפה"ג אלא הטוב והמטיב. משמע דוקא כשהאחרון ישן דעדיף טפי. ורבינו תם פירש שאפי' אין היין האחרון חשוב יותר, רק שלא ישתנה לגריעותא, דהכי מסיים בירושלמי, רבי היה מברך הטוב והמטיב על כל חבית וחבית שהיה פותח. ומשמע שלא היה מקפיד אם האחרון משובח אם לאו. ואע"ג דישן הוזכר בסוף מ"מ נימא דרבי פליג עליה. ע"ש. וכ"כ הרא"ש בפסקיו שם, שי"ל דבסתמא שאין ידוע שהוא יותר טוב או גרוע יש לברך, אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ע"ש. ודעת בעל העיטור (בהל' מצה דף קלא ע"ג) כדעת ר"ת. וכ"כ הר"ן (פסחים קא.), והריטב"א (ברכות נט:). וכ"כ הרשב"ץ בפ"י לברכות (נט: עמ' שכג), והמרדכי (פסחים לה:), ורבינו אשר ב"ח בספר הפרדס (עמ' ר, ושכ"ד הרמב"ם. וכ"כ הרוקח (סי' שמא). וע"ע באו"ז (ח"א סי' קנז), ובשבה"ל (סי' קמד), ובארחות חיים (הל' סעודה דף לא:). וכתב מרן הב"י, שהתה"ד (סי' לד) כתב, שכיון דפלוגתא דרבוותא היא אין לברך הטוב והמטיב אא"כ היין השני משובח מן הראשון.

וכתב ע"ז מרן, ולענין הלכה סוגיאן דעלמא לברך על כל שינוי יין, כל שאינו ידוע שהאחרון גרוע מן הראשון. ע"כ.

ומש"כ לגבי אם היה הראשון יין מבושל, שמסתמא המבושל נשתנה לגריעותא, הוא כדתנן בתרומות (פ"ב מ"ו), תורמין מן היין שאינו מבושל על המבושל, ולא מן המבושל על שאינו מבושל. הילכך מברך על היין שאינו מבושל הטוב והמטיב. וע' בשו"ת קרית חנה דוד (א"ח סי' לא), ובמסגרת זהב על הקיצור ש"ע (סי' מט). [חזו"ע ברכות עמ' עח].

ואין לברך הטוב והמטיב על שינוי יין, אלא כשהוא בתוך הסעודה, ואנשים אחרים עמו. והנה הגנת ורדים (כלל א סי' מד) דקדק מרש"י (ברכות נט:): שכתב שתה יין "בסעודה" והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון, (מברך הטוב והמטיב). [וכ"כ המאירי והריטב"א ובפסקי רבי ישעיה מטרנאני ברכות נט:], שברכת הטוב והמטיב, היא רק בסעודה. (ושלא כהתוס' פסחים קא. שכ' שאף שלא בשעת סעודה מברך הטוב והמטיב). אך מהר"ר יוסף הלוי בגו"ר שם (סי' מה) כתב לדחות דברי הגו"ר דמ"ש רש"י בסעודה לאו דוקא וכו'. וכתב הרב

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

אהל יצחק הכהן בחי' על הרמב"ם (פ"ד מהל' ברכות ה"ט), שכיון דמידי ספקא לא נפקא, סב"ל. וכ"ה בזכרנו לחיים (ח"א מע' ב או' טז). וכן הסכים בשו"ת ויאמר יצחק (א"ח סי' א), שמאחר שלדעת רש"י אין לברך הטוב והמטיב אלא בתוך הסעודה, הגם שלא הוזכר בפוסקים הראשונים, [ולא זכר שכן כתבו המאירי והריטב"א והרי"ד], מ"מ מידי ספק לא יצאנו ושוא"ת עדיף, דסב"ל. ע"כ.

ובאול"צ (ח"ב עמ' ק או' ט' כתב לדחות, שאין ראייה מפרש"י, ומ"ש בסעודה משום שהיה קשה לו לשון הגמ' "הביאו לו", דמשמע שהוא יחיד, והרי קי"ל שאינו מברך אא"כ היו שם שנים, ולכן כתב "בסעודה", שדרך סעודה שיש בה כמה אנשים מסובין. ע"כ. ותימה שאיפה ראה שהגמ' אמרה כאן לשון "הביאו לו", והרי אין בגמ' לשון זה כלל, רק רש"י כתב כן. וא"כ מה הוקשה לרש"י שהוצרך לכתוב "בסעודה". ובגמ' רק אמרו שינוי יין א"צ לברך (בפה"ג). [יבי"א ח"ט סי' קח].

והנה מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (ח"א א"ח סי' נג) כתב, שברכת הטוב והמטיב שייכא בכל ענין בין בתוך הסעודה בין שלא בשעת הסעודה. ע"ש. אולם הדר תבריה לגזיזיה שבספר מט"י (סי' קעט) אחר שהזכיר מ"ש בשו"ת בית יהודה, סיים, ומיהו הרב גנת ורדים (כלל א סי' מד) דקדק מדברי רש"י דס"ל דלא שייכא ברכת הטוב והמטיב אלא בסעודה, וכתב שלענין מעשה יש לחוש לדעת רש"י כיון שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ושוא"ת עדיף. וכן עשינו מעשה כליל ט"ו בשבט, לחוש לספק ברכות. עכת"ד.

ואע"פ שהערה"ש (סי' קעה סק"ב) כתב, שמברך הטוב והמטיב אפי' שלא בשעת סעודה, כמ"ש הר"י הלוי. וכ"ה בפסקי תוס' (פסחים קא.) ודלא כהמט"י. ע"כ. וכ"פ מהר"י אבולעפיא בשו"ת פני יצחק (ח"א מע' הברכות או' עט). וע"ע בשו"ת זכור ליצחק הררי (סי' מה).

אולם הגר"י ידיד בספר ברכת יוסף (ח"א עמ' קכה) האריך הרחיב בדין זה, ואף שמתחלה נטה לומר דלא חיישי' לסב"ל, מפני שרש"י מפרש ולא פסקן. [ולא זכר מהמאירי והריטב"א והרי"ד], מ"מ במסקנתו כתב, שוב ראתה עיני מ"ש בשו"ת ויאמר יצחק (סי' א), דכיון דהוי פלוגתא סב"ל, ואחרי ראותי דבריו הנאמרים בצדק וקי"ל סב"ל, גם אני חזרתי בי ואמרתי דסב"ל, הילכך אין לברך הטוב והמטיב אלא בסעודה. ע"כ.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

והאול"צ שם לא טרח לחפש אחר דברי גדולי האחרונים הנ"ל. והעיקר להלכה שאין לברך אלא בשעת הסעודה, משום דסב"ל. וכ"ה בהסכמת מרן בספר פאת ים (פרחי שושנים סוף מע' ברכות), שאין לברך אלא בשעת הסעודה, משום דסב"ל.

וכתב עוד מרן אאמו"ר: וראיתי לאברך צעיר אחד בקונט' "ברכת הטוב", בעמוד י"ד שדחה את דברינו, וכתב שיש לברך גם שלא בשעת סעודה. ושם (עמ' נז) חזר כמו תוכי על הפירוש בכוונת רש"י שהוקשה לו לשון הגמ' שאמרה הביאו לו, ושכ"כ האול"צ כוותיה, וערבך ערבא צריך, שבאמת לא היו דברים מעולם, שגמ' זו איננה כלל. ועוד שדברי רש"י הם בסלקא דעתין של הגמ' שעדיין לא תירצה דאיכא אחרנא בהדיה. וא"כ מה הוקשה לרש"י (בד"ה שינוי יין) מהמסקנא על הס"ד. ובמקום שהיה לו להצעיר הזה להעמיק העיון ולראות גם דברי האחרונים, כתב דברים כאילו הוא גאון הדור. שרא ליה מריה. ע"כ.

ולשון הרמב"ם (הל' ברכות פ"ד ה"ט), היו מסובין לשתות יין ובא להם מין יין אחר, כגון שהיו שותים יין ישן והביאו להם חדש, אינם צריכים לברך בפה"ג פעם שניה, אלא מברכים בא"י אמ"ה הטוב והמטיב. ובספר הבתים (עמ' קנז) כתב ע"ז בזה"ל: יש מי שכתב לדקדק מלשון הרמב"ם הנ"ל, שדוקא במסובין לשתות הוא שמברכים הטוב והמטיב, אבל אם בא להם יין בתוך הסעודה אין מברכים הטוב והמטיב, ונתפשט המנהג שמברכים על שינוי יין הבא בתוך הסעודה. ע"כ. וכן העלה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט ס"ס יד) דסב"ל. ע"ש. וכן עיקר. [חזו"ע ברכות עמ' עט].

ומחבר אחד מכ"ר חלק על היבי"א, בענין ברכת הטוב והמטיב על היין, ולדעתו אפילו אם שותה שלא בסעודה יש לברך, ואין לחוש לסב"ל. [ברכת ה' ח"ד עמ' קצט]. ומה כוחו שלא לחשוש לסב"ל. וכבר העיר עליו ביבי"א (ט, קח, פה).

ויש להסתפק אם צריך דוקא סעודה גמורה של פת, או שהעיקר שתהיה סעודה חשובה ועיקרית, ובפרט בסעודות גדולות כמו חתונה ושמחות, וסעודת פורים, שכיון שהסעודה קבועה, אע"פ שלא אכל לחם, אפשר שדינה כסעודה. ומאידך בסעודה פשוטה שאוכל בה רק פת ולפתן, ושותה מעט יין, האם בזה יוכל ג"כ לברך הטוב והמטיב. ואת"ל שצריך סעודה של פת, האם די בכזית או כביצה,

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

או"ד בעינן יותר מכביצה, כמו לגבי סעודת שבת ויו"ט שלכתחילה צריך לאכול יותר מכביצה פת.

ומי שהביאו לו יין ממיין אחר, ושכח לברך הטוב והמטיב, והתחיל לשתות מן היין השני, ועדיין הקנקן מן המין השני לפניו, ורוצה לשתות עוד, יש אומרים שאינו יכול לברך עוד הטוב והמטיב, ויש חולקים וסוברים שמכיון שעדיין רוצה לשתות יין מן המשובח יכול לברך הטוב והמטיב. והרוצה לסמוך על הסברא הזאת לברך, יש לו על מה לסמוך. וע' בב"י (ס"ס קעה) מצאתי כתוב, נראה שברכת הטוב והמטיב הואיל ואינה באה כמו שאר ברכות המצות ואינה אלא שבח בעלמא, א"צ לברך עובר לעשייתו, ואפי' אחר שתייתו מברך הטוב והמטיב. וכן מצאתי בשם רבינו קלונימוס הזקן. ע"כ. ואין דבריו מכוונים, שהרי כל ברכות ההנאה בענין זה הן. ואעפ"כ אינו מברך עליהם אלא קודם שנהנה מהם ולא אחר שגמר סעודתו כמו שנתבאר בסי' קסז. עכ"ל. והרמ"א בדרכי משה (או' ב) כתב, ול"נ טעם לדברי רבי קלונימוס, ולא מטעמיה, אלא הואיל ותיקנו הטוב והמטיב בשביל הרוגי ביתר, כמ"ש בירושלמי (סוף תענית), אין חילוק בין קודם עשייה לאחריה, שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. ע"כ. וכיו"ב כתבו הדרישה והא"ר. ע"ש. והיעב"ץ בספר מו"ק הנד"מ, כתב על דברי הב"י, ונ"ל פשוט, שאם עדיין היין השני לפניו ורוצה לשתות עוד ממנו, מברך הטוב והמטיב. ע"כ.

וכ"כ הפמ"ג (א"א סוף או' ה), וז"ל, ומיהו כשיש עוד יין בקנקן מברך הטוב והמטיב. וכן משמע מהב"י, שכתב דדמי לגמר סעודתו. הא בכה"ג ששותה עוד מברך הטוב והמטיב. ע"כ. וכ"כ הרב תורת חיים סופר בסוף הסימן, שאם יש לו עוד יין מהמין השני לשתות מברך הטוב והמטיב ע"מ שישתה.

אולם בספר ברכת יוסף ידיד (מע' הטוב והמטיב סי' מח עמ' קנ והלאה) העלה שאם שתה מן היין השני ולא בירך הטוב והמטיב, ואפי' יש לו עוד מהיין השני, וברצונו לשתות עוד, לא יברך הטוב והמטיב. ע"ש. ולא ראה דברי האח' הנ"ל. וכ"פ המשנ"ב (ס"ק טו) וז"ל: ומיהו כשיש עוד יין בקנקן לכו"ע יכול לברך הטוב והמטיב, דדמי למי ששכח לברך המוציא, ונזכר קודם גמר סעודה. ע"כ. וכ"פ הגרא"ח נאה בספר קצה"ש (סי' סא, בדה"ש או' ד) בשם הפמ"ג והאח', והשיג על הברכת יוסף, שנעלם ממנו מ"ש הפמ"ג שיש לברך, והראיה שכתב הברכת יוסף מדין שהחיינו [שכתב הרדב"ז (ח"ד סי' שי, שאם אכל פרי חדש ושכח לברך שהחיינו אינו חוזר לברך שהחיינו, אפילו יחזור ויאכל מאותו

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הפרי. וכ"פ בשיורי כנה"ג (סי' רכה, הגב"י או' א), ושכן דעת מרן], אינה ראייה, דשאני ברכת שהחיינו, שהיא על השמחה, ועיקר השמחה בשעת התחלת האכילה, אבל בשינוי יין, שהוא על ריבויי היין, כל זמן שעדיין שותה מן היין השני יש לו שמחה ויכול לברך. ע"כ.

ויש להוסיף עפמ"ש הגאון בצל החכמה (ח"ה סי' כז או' ב), שהאוכל פר"ח ושכח לברך שהחיינו ונזכר באמצע אכילתו, יכול לברך שהחיינו בשעה שנזכר, כי הכל אכילה אחת, ושכן משמע מלשון הרדב"ז בתשובה הנ"ל. וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב א"ח סי' יז). ע"ש. ויותר ע"כ צידד בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' ק), דמי שלא בירך שהחיינו על פר"ח באכילה ראשונה, יברך באכילה שניה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת עין משפט (א"ח סי' א). וכן מפורש בפסקי מהר"י קולון החדשים (עמ' שכא סי' רעא), ובשו"ת מהרי"ל (סי' קמג). וע"ע למהרא"י בספר לקט יושר (ריש עמ' מג, ובמילואים שבסוה"ס ריש עמ' קד), ובס' פרי האדמה (ח"א דף כו ע"ג), ובשו"ת משיב הלכה (ח"א סי' קצז). ואף שהרב א"א מבוטשאטש (מה"ת סי' קעה) כתב, אם טעם מן היין השני המשובח קודם שיברך הטוב והמטיב, י"ל שאין לברך עוד, וכדין ברכת שהחיינו על פר"ח. ע"כ. [וע"ע בכה"ח סופר (או' כז)]. והוא סיוע להברכת יוסף, מ"מ הרוצה לסמוך על היעב"ץ והפמ"ג וסיעתם, שפיר יש לו ע"מ שיסמוך, ובפרט דהוי ס"ס, שמא הלכה כרבי קלונימוס וסיעתו, ושמא כשיש מן היין השני לפניו וחפץ לשתות ממנו עוד לכ"ע מברך הטוב והמטיב. ודו"ק. [חזו"ע ברכות עמ' פ].

ואפשר לברך ברכת הטוב והמטיב על יין בסעודת ליל הסדר, ואין לחוש שנראה בזה שמוסיף על מצות ארבע כוסות שתיקנו חכמים. וכ"כ מהר"ם מרוטנבורג (תשב"ץ קטן סי' צט, מנהגים סדר פסח, אבודרהם סדר ההגדה), שיכולים לברך הטוב והמטיב בליל פסח כמה פעמים שירצה, ואינו נראה כמוסיף על הכוסות, רק כשמברך בפה"ג כמו שבירך על הראשונות. וכ"כ מהר"א טירנא (ליל הסדר). וכ"ה בטור (סי' תעג). ואף שכתב מהרי"ל, שיש מי שאומר שאין לברך בליל הפסח הטוב והמטיב, רובא דרבוותא פליגי עלה, וכ"כ הרשב"ץ במאמר חמץ (דף לח ע"ד).

והמג"א שם ה"ד המהרי"ל שי"א שאין מברכין הטוב והמטיב בליל פסח, שלא להרבות בכוסות. וכתב שכ"ז שלא ישתה מב' מינין, אבל אם הביאו לו מין אחר, צריך לברך, מאחר שנזכר בגמ' להדיא. והאגודה כתב שזו חומרא יתירה.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

וכ"כ הטור ואבודרהם בשם מהר"ם שיברך. ומ"מ נ"ל כשבירך בהמ"ז על היין אחר, א"צ לברך הטוב והמטיב, דהא כבר אמר הטוב והמטיב בבהמ"ז. ע"כ.

והנה מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (א"ח סי' נג) כתב, שאין מברכין ברכה זו אלא על כוס של רשות, [וגם אין מברכין אותה במקום בפה"ג], ולכן דברי מהר"ם הם רק בשינוי יין ששותה בתורת רשות, אבל בשינוי יין שיהיה בכוסות של חובה, נראה דאין לברך, כיון דעל כרחו הוא שותה, ולא סגי בלא"ה, אין זה נקרא ריבוי טובא. דאע"ג דהוי ריבוי טובא לגבי המינין, אינו נחשב ריבוי לגבי השתייה גופה, כיון שאינו תלוי ברצונו שלא לשתות. ועוד, דמשמעות הברכה היא על ההנאה שנהנה בשתיית שני מינין, ולא שייכא אלא במידי דאית ביה הנאה, משא"כ בכוס של מצוה הרי מצוות לאו ליהנות ניתנו, ואין זו חשובה הנאה לגבי ברכת הטוב. ודלא כדמשמע במג"א (ר"ס קעה). ע"כ. והיינו דאף שמביא סוג יין אחר, מ"מ ששותה מחמת המצוה, אי"ז חשוב הנאה וריבוי טובה לגבי ברכת הטוב והמטיב.

אך מדברי החיד"א בברכ"י (א"ח סי' קעה או' ג) מוכח דלא ס"ל כהרב בית יהודה, שדן במעשה שבירכו כמה אנשים על כוס ראשון בליל הסדר, ונמצא שהיין גרוע, ונסתפקו אם להמשיך לעשות ג' כוסות על יין זה [דאף שהיין גרוע מ"מ היה כשר לברכת הגפן], או להביא יין אחר ויצטרכו לברך הטוב והמטיב, וכתב שאין ספק שצריכים להביא יין אחר, שחובת גברא לעשות מצוה מן המובחר, לקיים מצות כוסות הנותרים. ואם משום שמהרי"ל כתב שלא לברך ברכה זו בליל פסח, הרי רובא דרבוותא פליגי עליה. ועוד, שגם למהרי"ל זהו שלא להרבות בכוסות, אבל בנ"ד דמיבעי ליה לכוסות מצוה דוקא ותו לא, אין מי שסובר שלא יברכו הטוב והמטיב. וזה פשוט. ע"כ. והובא בשע"ת שם (או' א). וע"ע בכה"ח (סי' תעג או' ז).

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון

הרב הראשי לישראל

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

ועתה אוסיף עוד:

שהנה בקובץ באר התורה הבאנו דעת הרב יצחק יוסף שכותב שאין לברך מספק

והערנו אחרי שיש עדות של מרן זיע"א ודעתו לברך ממילא יש לברך ואין לומר סב"ל כנגד מרן הגרע"י זיע"א.

ולאחר זמן מצאתי בילקוט יוסף ארבעת המינים עמ' נז שאין לומר סב"ל נגד רבו, וכן נגד מרן הגר"ע יוסף זיע"א וממילא לא שייך לומר כאן סב"ל.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

בדין יששכר וזבולון

שאלה:

אני כותב סיכומים על מה שאני לומד וחוזר עליהם ע"י תוכנת קלזכור היות שהרבה אני כותב בכתב יד מכמה סיבות ואני צריך אחד שיקליד אותו מחוסר זמן. שאלתי הוא שאחותי היתה מקלידה לי בשעות הפנאי אבל עם הזמן אין לו כ"כ חשק לזה לכן אני רוצה לעשות הסכם יששכר וזבולון שכל מה שאני יזכור בזכות ההקלדה שלה וכך אוכל לחזור עליהם בקלזכור שיזקף חציה לזכותה כמו הסכם יששכר וזבולון בממון

שאלתי הוא א. האם נכון לעשות כך?

ב. האם זה חל ואפשר לעשות כזה דבר? שאולי לא אמרו הסכם יששכר וזבולון אלא מי שמחזיק בממון ולא בכל דבר ובפרט שזה רק הקלדה אבל מצד שני זה צורך גדול ומועיל הרבה לזיכרון וחוסך הרבה זמן

תשובה:

בס"ד

כ"ד תשרי תשפ"ב

לכבוד ידידי הרה"ג שלום פולק שליט"א

שלו' וברכה

אודות מה ששאל בדין הסכם יששכר וזבולון,

לענ"ד נראה דמהני גם על חלק, וגם היכא שאינו תשלום של ממון, אבל כיון דהוה שוה כסף, שוה כסף הרי הוא ככסף.

ואבאר.

נאמר בפרשת ויחי (מט יג) "זבולון לחוף ימים ישכן והוא לחוף אנית וירכתו על צידן" ופירש"י שהיה זבולון עוסק בפרמקטיא וממציא מזון לשבט

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

יששכר והם עוסקים התורה, והוא שאמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך, זבולן פקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים, ומבואר דא"י ז שותפות או איזה הסכם אלא שרק פרנסו, אלא שבדברי רש"י בפרשת וזאת הברכה (דברים לג כח) כתב, שעשו שותפות ביניהם, וכן מבואר במדרש תנחומא (ויחי אות יא) וז"ל: קדם זבולון ליששכר ולמה שזבולון עוסק בפרמקטיא ויששכר עוסק בתור עשו שותפות ביניהם שתהא פרמקטיא של זבולון ליששכר".

אלא דמדברי הטור יו"ד סי' רמו ס"א, ומי ש"א לו ללמוד או מפני טרדות הזמן, יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך, ובבית יוסף כתב שם, ומ"ש רבינו ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן יספיק לאחרים הלומדים וכו' הוא בספרי: ב"ה (וכתב רבינו ירוחם בנ"ב העוסק בתורה קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חבירו בסחורה ויטול חלק מלמודו כמו יששכר מזבולון אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו וכו' וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא פ' היה נוטל (כא.) ומסתברא שהעוסק אבד שכבר בטל חלקו כ"כ המפרשים עכ"ל, שהנה שם בגמ' במסכת סוטה איתא אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו לא כשמעון אחי עזריה ולא כר"י דבי נשיא אלא כהלל ושבנא דשבנא נתן כסף להלל לחלוק עם הלל במה שכבר למד ולכן בוז יבוזו לו, וזה שכתב רש"י שם שהלל למד תורה מתוך עוני רב ורק אח"כ רצה שבנא לקנות ממנו כיותיו אבל עזריה פרנס את שמעון כדי שיכול ללמוד וכמו שכתב רש"י בזבחים דף ב' ע"א שלמד תורה ע"י אחיו והנשיא פירנס את ר' יוחנן כדי שילמוד תורה ולכן יש תוקף ושבח במעשיהם עכ"ד.

וכתב בשו"ע שם ס"א וז"ל: כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה". ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, 'לא ימושו מפיד' קרינן ביה. ומי שאי אפשר לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. עכ"ל.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

וכן בשו"ע כתב שמי שאינו יכול ללמוד יתן לאחרים הלומדים. ומדברי רש"י בזבחים משמע שהיה בגדר תנאי, אולם ברש"י בסוטה משמע שהוא כדי שיחלוק, והנה לענ"ד אי"ז סתירה דהכוונה שיחלוק הוא על תנאי, אלא דסו"ס רש"י בסוטה לא כתב כן, אלא דאיכא בהא נפק"מ עיין בשו"ת טוב טעם ודעת להגאון רבי שלמה קלוגר (ח"א סימן רי"ז) כתב לדון במי שקנה מחבירו שכר התורה והמצוה ושוב חזר בו המוכר והלוקח אינו חפץ לבטל המקח ולקבל את כספו בחזר, והעל שם שבוז יבוזו לו ואין תוקף לזה כיון שמתייחס לשעבר, וכתב בשם בנו הגאון רבי חיים יהודה זצ"ל שאמר בדרך רמז שמשום כך הקדים שכר זבולון ליששכר ללמדך שהזבולון צריך להקדים לפרנס את יששכר לפני תלמידו ולא להיפך יעו"ש.

אולם ברמ"א כתב לפרש שם, וז"ל: ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר עכ"ל. וכתב בש"ך שם סק"ב ויחלוק עמו השכר כלומר שכר תורה ושכר מה שירויח זה יהיה בין שניהם יחד, ומשמע שהלימוד מתחלק חצי חצי, מחמת שמחלקים מן השכר, ומשמע דאכן שכרו מופסד בזה, אכן אם מחלקים ביניהם את השכר שהוא מרויח, וכן משמע ממש"כ בשו"ת אבקת רוכל לב"י סימן ב' יעו"ש שכתב מבואר דכל ענין יששכר וזבולון אינו אלא בהתניה עם היששכר שמפרנסו כדי ליטול שכר בתורתו ואינו נותן לו אא"כ יעסוק בתורה ולכן עדיף מהמפרנס חבירו סתם וחבירו עוסק בתורה ע"י הפרנסה שממציא לו, וכתב שם דמותר לת"ח ליטול פרנסה מחבירו בתנאי זה אף אם אין נכון לעשות כן ללא תנאי זה,

וכן מבואר גם בכתר ראש להגר"ח מוואלזין (סימן סד) וז"ל: שאלתיו עוד על קבלת פרס מלימודי לחלק כיששכר וזבולון, או שנראה שלומד על מנת לקבל פרס, והשיב: אם עינו צרה ליתן לאחר חלק מלימודו הוא מראה בעצמו שרוצה ליקח כל השכר לעצמו ולמעט רצון הבורא ית"ש כדי לעשות רק רצונו. אבל צריך שיהיה רק רצונו לעשות רצון הבורא ומינה יתקלס עילאה. ואם מקבל פרס מאחר ובעבור זה יוכל ללמוד כל היום אם כן יעשה רצון הבורא יום שלם, אבל אם לא יקבל פרס ויצטרך לעסוק במשא ומתן אם כן לא יעשה רצון הבורא רק מקצת היום. עכ"ד.

וכן כתב במשך חכמה (ויחי פרק מט פט"ו) על הפסוק ויהי למס עובד, שיששכר משלם מס לזבולון מתורתו, וכן מבואר לדינא בשו"ת אגרות משה

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

(יו"ד ח"ד סימן לז) שכיון ששותפין הם ודאי חלקו של יששכר ממתעט חצי חצי כדין של שותפות יעו"ש. וז"ל: שדין זה הוא אף שליכא מצוות צדקה כלל, כהא דיששכר שלא היו עניים, שמצד מצוות צדקה ליכא. אלא הוא דין אחר שאיתא רק בתורה, שהוא אפילו במי שאינו עני. דהרי עניין זה הוא גם במי שיש לו נכסים ויכול לעסוק בהן וירוויח כמו שאר אינשי. ומצד מצוות צדקה מסתבר שליכא באיש כזה אפילו אם אירע שמחמת חשקו בלימוד התורה אינו רוצה להתעסק בנכסיו אלא ללמוד תורה ולהתפרנס מצדקה, אין מחוייבין ליתן לו עכ"פ הא לימוד התורה כולה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה הוא כמעט אי אפשר אף לאנשים חכמים גדולים ביותר אף בזמן חכמי התלמוד, ואף לדורות הנביאים ויהושע וזקנים לא היה לרובא דרובא, וגם כמעט לכולם, שיוכל איש אחד ללמוד כל התורה כולה כשיצטרך גם לעבוד לפרנסתו בשדות וכרמים וכדומה. ואף שהם אנוסים, מ"מ הא עכ"פ לא היה שייך ידיעת כל התורה באיש אחד, רק להצדיקים שבדור המדבר שלא הוצרכו לעבוד לפרנסתם לא בשדות וכרמים וכדומה ואף לא בבית, אבל לא משבאו לארץ. ולכן עשו בשביל זה יששכר וזבולון שותפות. שיששכר שהיה נפשו חשקה בתורה ביותר יעסוק רק בתורה, וזבולון יעסוק בפרנסה, שהוא בכל עבודת שתי הנחלות של יששכר ושל זבולון, וגם בפרגמטיא משום שלא היו הרבה שדות וכרמים בנחלתו, ושיחלקו שווה בשווה בהשכר שיש לשניהם בין בשכר הגשמי שבא ממעשיו דזבולון ובין בשכר לימוד התורה כל הימים שבא מיששכר, כדי שיששכר שלומד תורה יהיה בכוחו ללמוד כל התורה כולה שבכתב ושבעל פה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה, שע"י שניהם שייך שתתקיים המצווה דלימוד וידיעת כל התורה ע"י שנים, אחד משבט יששכר ואחד משבט זבולון. יעו"ש, וראה עוד בפלא יועץ ערך חיזוק מש"כ בזה.

וכן נראה מדברי מרן החיד"א בספרו במדבר קדמות (מערכת מ אות לו) וז"ל: מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה, לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו. ילקוט ראובני סדר ראה דף קס"ה ע"ג. והרב מופת הדור מהר"ח אבולעפיה ז"ל בספר עץ החיים כתב דמהני ליה למחזיק התורה שלומד הת"ח להצילו מיצה"ר. ואע"ג דאמרו רז"ל דנשי הת"ח פלגן בהדייהו וא"כ השתא יהיה הלב מהסס כיצד יהיה דין הת"ח החצי לאשתו והחצי למחזיק והוא נשאר נקי, ויש לצדד צדדים. וכבר ראיתי בספר דרשות לר"ש מולכו בהקדמת המביא הספר לדפוס ששמע מהרב

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הגדול ר' משה גלאנטי שהיה מצטער על זה ע"ש. אמנם אני בעניי מצאתי במפרשים שהקב"ה נותן מתנת חנם לאשת ת"ח שכר שיעור החצי מתורת הת"ח ולא ינוכה מהת"ח מאומה. עכ"ד.

והנה מצינו שכתבו בפוסקים לדון האם האשה לוקחת שכר מבעלה, ובתורת חיים (סנהדרין ק. ד"ה עתיד) דאשה נוטלת חצי משכר בעלה, וכתב ע"כ מאמר ר' יהשוע בן לוי בסוף עוקצין ובסנהדרין שם, שאמר עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, וכתב לבאר שמכיון שעשרת הדברות יש בהפ תר"ך אותיות כנגד תרי"ג מצוות ועוד ז' מצוות בני נח במספר כת"ר עליון נראה שכנגדם יש לו לאדם תר"ך עולמות, אלא לפי שהאדם נברא שני הפרצופים זכר ונקבה, וכן כל הנשמות זכר ונקבה נבראו וע"י שניהם ונעשה האדם במלואו וטובו לשמור ולעשות את כל מצות ה', ולכן גם אותם תר"ך עולמות יחלקו בניהם הזכר והנקבה ולכן יש לשל אחד ש"י עולמות. עכ"ד, ובשו"ת חתם סופר (ח"ז סימן לד) שכתב שנסתפקו המפרשים לפי דברי התורת חיים במי שהיו לו כמה נשים איזה עמו תעמוד לעתיד לבוא, וכתב שלכאורה היה מן הראוי שיזדווגו האיש והאשה אשר היתה מיוחדת לו מתחילה קודם ביאתו לאורי העולם לפי גזירת חכמתו העליונה וכתב שלפי"ז יתכן שיזדווגו שנים שלא היו יחד כלל בעולם הזה רק שבתחילת בריאתם הית מיועדת לו וכאשר חטא לא נשאב בעולם הזה עכ"ד, והנה בעיקר ד"ז ראה בשער הגלגולים להרמ"ע מפאנו זיע"א יעו"ש. וע"ע בזה בס' מריח ניחוח אוצר הגלגולים, יעו"ש, וראה עוד בגליון דברי שיח (ויגש תשפ"א) שנשאל שם מרן שר התורה הגר"ק שליט"א בזה"ל: אשה שהיתה נשואה לת"ח ונפטרה והיא לא רוצה להנשא שנית מחמת שבתחיית המתים לא תהיה עם בעלה הראשון הת"ח האם טוב עושה, וענה בזה"ל: בזוהר איתא שתחזור לבעלה הראשון, (וא"כ אין למה לדאוג ולא יפריע לה שום דבר בזה שנשאת לשני עכ"ל.

ומ"מ לשיטות שזבולן נוטל את שכרו מחלקו של יששכר, וכמו"כ אשת יששכר נוטלת גם שכרה של בעלה, הקשה מרן החיד"א בס' ראש דוד (פ' קדושים דף פג בד"ה אבל ראיתי) כיצד נחלק השכר כאשר יששכר עושה הסכם עם זבולון בעוד שהוא נשוי הרי גם אשתו תובעת חצי, וא"כ ליששכר הלומד לא ישאר מאומה, וכתב מרן החיד"א בזה"ל: לא מן השם הוא זה דעיקר תורה הוא החכם בחכמתו יום ולילה טרח ועסק בה ואיך יתכן דבעל

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

תורה מבחוץ והעשיר ואשתו יציגו אותו ככלי ריק, ע"כ, וע"כ כתב שם שיש ג' אפשרויות, א' אפשר שהעשיר יטול מחצית והאשה ובעלה יחלקו את הנשאר כך שלכל אחד מהם ישאר רבע, ב' או שהאשה תטול מחצית ואת הנותר יחלקו יששכר וזבולון בניהם, ג' שנחלק בין שלושתם את השכר ולכל אחד יהיה שלישי. ולמעשה הסיק שם זקני מרן החיד"א בשם מהר"ש פרימו שלמרות שזבולון נוטל חצי משכרו של יששכר מ"מ אשת יששכר למרות שהיא מסייעת לבעלה בלימודו ובלא עזרתה לא היה יכול ללמוד ומעלתה גדולה כמעלתו של זבולן אעפ"כ אין היא מקבלת את שכרה אלא מאוצרותיו של הקב"ה, ואינה נוטלת מחלקו מאומה וכך שהוא מתחלק עם ישכר חצי חצי.

ולפ"ז כתב שם לבאר דברי ריב"ל בסוף עוקצין שאמק שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, וביאר שהרי המקיים את כל התורה מקיים תר"כ מצות, תרי"ג מצות מהתורה, ועוד ז' מצות דרבנן וכך שביחד יש תר"כ ומי שזוכה לכך מגיע לכתר עולמות כפי מספר המצוות, וכשחולקים יששכר וזבולן כל אחד מקבל חצי נמצא שחצי מתר"כ הוא שי וא"כ נמצא שלכל אחד יש ש"י עולמות שהם שלשו מאות ועשר עולמות וזהו ביאור דבריו של ריב"ל עכ"ד. וכן משמע מדברי מרן החיד"א בס' מדבר קמות (מערכת מ' אות לו).

ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן נח) כתב שמצא בשם המהר"ם גאלאנטי זצ"ל שכתב בזה"ל: אוי ואבוי לתלמידי חכמים שבזמן הזה שנהנים מבעלי הבתים, שנמצאו בסוף ימיהם בידיים ריקניות ואין מאומה בידיהם, לפי שמחציתם חולקים עם נשותיהם ומחצית הנשאר נוטלים מי שמחזיק בידם נמצא הרי זה תם לריק כוחם עכ"ד, ומבואר מדברו שהאש נוטלת חצי מהבעל והבעל והעשיר חולקים בנייהם את הנותר, וראה שם שכתב לדון מה הדין עם עשה את ההסכם יששכר וזבולון לפני שנשא אשה ואח"כ נשא אשה האם נאמר השעיר כבר זכה במחצית והאשה ובעלה יחלקו או דלמא שכבר שמור חלקה של האשה, ולכן מעיקרא זה רבע רבע, אלא דכתב שם שדברי המהר"ם גאלאנטי מחודש ביותר ונשאר שם בצ"ע.

אלא שבשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' קא) נשאל על הסכמים אלו וכתב להביא בזה תשובת רב האי גאון וז"ל התשובה: עוד שאלת אם יש ממש באותן שמוכרין זכויותיהן זה לזה אם זכה הקונה או הפסיד המוכר ואם פעולה זו

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

יש לה עיקר. תשובה: לא מצאתי מקום לדבר זה כי אם בתשובת שאלה לרבינו האי גאון ז"ל וראיתי להעתיק אותה לך ומשם תבין עקרון של דברים. שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכר התענית הזו יהיה לפלוני מתנה. וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני, וקנו קנין על זה. היש מזה כלום הנאה לאותו שניתן לו כלום? וכן מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא התורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו'. תשובה: כך ראינו כי דברים אלו דברי הבל שאין לסמוך עליהן ואיך יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה - לזה? והלא הכתוב אומר "צדקת הצדיק עליו תהיה" וכן אמר "ורשעת הרשע עליו תהיה". כשם שאין אדם נתפס בעון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו. היחשוב כי מתן שכר של מצות דבר שישאהו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו לזה? אילו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה... אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהן צריכין ומלמדין יש לו שכר גדול בכך, והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר פעמים אין לו שכר. וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך ויש לו הנאה בכך כברכת אותו עני או אותו חכם, וכן המסעד מקיימי מצות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם, וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמצות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר והשכר שיש לו על פעלתו הוא. וכו' עכ"ל, הרי לך מדבריו שאין אדם לא יכול למכור ולא לתן את תורתו.

וכדבריו כתב להוכיח שר התורה הגאב"ד רבי אשר וייס שליט"א במנחת אשר עה"ת (מהדו"ח בראשית סימן קה אות ב) מדברי המאירי בסוטה שם, שכתב בזה"ל: וכלל הדברים, תורה ויראת חטא ערבים זה בזה וכו', וכל שלא למד תורה ומשתדל להיות אחרים לומדים על ידו חולק בשכר ולא עוד אלא שהתורה נקראת על שמו כמו שאמרו בשמעון אחי עזריה שמתוך שהיה אחיו מתפרנס ממנו בשעה שהיה לומד הוזכר אחיו בהלכותיו ונעשה הוא טפל לו, וכו', וכל שהוטל עליו לסומכו ולעזרו ולא עשה, אפילו היה חולק לו מנכסיו אחר כן אינו חולק בשכר, דרך הערה אמרו וכו' אם יתן איש כל הון ביתו בוז יבוזו לו", ובכל דבריו לא הזכיר כלל שיש בזה ענין של הסכם ותנאי בשותפות ומבואר להדיא דאין זה ענין תנאי כלל אלא סגולה מיוחדת של המפרנס ת"ח כדי שיוכל לעסוק בתורה. עכ"ד.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

אלא שראה בס' אמרי בינה להגאון מקאליש זצ"ל (ח"א חלק השו"ת סימן יג) שנשאל בזה והביא דברי המרה"ם אלשקאר ועוד, וכהאריך למצוא דרך שלא יהא מחלוקת בדבר, והעלה, א' שכר הסגולי הדבק בפועל הסוד שמושך על עצמו שפע אלוקי וחיות רוחני חיי עולם בעשיות המצוות לשמן לשפ פועלן והן קישוטין דנפש הישראלי ולבושי יקר דנשמתא כמבואר בזוה"ק וכו', ב' בלבד מה שמתעלה עי"ז שכר מצוה מצוה והוא שכר סגולי הדבק בפועל אשר אין קץ ועין לא ראתה אלקים זולתיך יש כמו כן שכר מצוה גמולי אשר הקב"ה משלם שכרו כיד ממ"ה הקב"ה כאילו עשה לו כב"י עבודות וכו' ומסכם שם וכתב דא"כ יש מקום לומר שודאי עצם שכר התורה והמצוה הדבק בפעולה בלתי אפשרות להשתתף בהם כי כין לא ראתה ואין מי שיראה רק הפועל והעושה ואם אחד ירצה לשתות לרוות צמואנו ויאכל לשבוע נפשו וכי אחר יוכל לאכול בשבילו, אבל מ"מ השכר הגמולי דבק בפעולה וע"ז יכול להשתתף יעו"ש.

אלא שיש להקשות בכ"ז מדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה י וז"ל: כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. ועוד צוו ואמרו "אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן", ועוד צוו ואמרו "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות", "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון", וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות. עכ"ל, וי"ל דהתם לא מיירי שהיה הסכם ושותפות, וכל לימודו הוא בשביל הממון משא"כ הסכם בשביל הפרנסה, ויש להכריח כן מכמה דוכתי.

א' יש להביא ראיה לכ"ז מדברי הגמ' בפסחים דף נג ע"ב רבי יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנ' כי במל החכמה בל הכסף, וכתב שם רש"י מיל מלאי נותן סחורה לתלמיד חכמים להשתכר בה, בצל החכמה במחיצת החכמה יכנס זה שהנהו מנכסיו, עכ"ד.

ב' וכן ניתן ללמוד מדברי הגמ' בברכות דף לד ע"ב א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאין כולן לא נתבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרמקטיא לת"ח ולמהנה מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

אלהים זותך יעשה למחכה לו, ופירש"י עין לא ראתה לא נראית ולא נגלית לשום נביא עכ"ד, ומבואר גדולת המהנה ת"ח, ומוכח שאין מתחלק השכר חצי חצי דאל"ה לא יהיה שום חילוק בין הת"ח לעשיר, אלא די"ל דשם לא מיירי בהסכם יששכר וזבולון, אבל מ"מ יותר מוכרח כדברי המרה"ם אלשקר שאי"ז תנאי אלא ענין סגולי במעלתו של התמכין דאורייתא.

וידוע שיטת ההפלאה בכתובות בפתחא זעירא (אות מג) שכתב ויש מן המשפיעים במדה גסה שסוברים שקונין מן התלמיד חכם חלק מתורתו כדרך שאר משא ומתן, אמנם חלילה מחשוב כן וכי ימכור תלמיד חכם אפילו שעה אחת בעוה"ב בכל חיי העוה"ז כמו שאמרו חז"ל וכ"ש שעה אחת בתורה שהיא חשובה מכל חיי עולם הבא וכמו שאמרו חז"ל בפסוק אורח חיים פן תפלוס שלא תהא נושא ונותן בתורה ובמצוות וזהו פשטיה דקרא רחוק מפנינים מכרה שא"א לקנות אותה אפילו בעולם הבא שנקרא פנינים אלא הענין הוא שכל אחד מקבל שכרו משלם וכמו שאמרו המשל מנר שמלדיק ממנו ואין מחסר אורו, כן המחזיקים נוטלים שכרם מאת ה' מן השמים ואינם נוגעים ח"ו בחלקן של התלמיד חכם, וע"ש שכתב עפ"י לפרש השמנה האומר שלי שלך ושליך שלי עם הארץ שאומר לתלמיד חכם מעות שלי שלך ותורה שלך שלי זהו מדת עם הארץ שאין אתו יודע עד מה וכבר כתב לרמז על מאי דאיתא במשנה בפסחים הממנה עמו אחר בחלקו רשאים בני חבורה ליתן לו חלקו הוא אוכל משלו והן אוכלין משלהם ר"ל שא"א לו לעסוק בחלק תורתו שהיא חלקו לעוה"ב וממנה עמו אחרים שהם ילמדו עבורו והוא יפרנסם ואין בזה גריעותא ח"ו לתלמידי חכמים לומר עליהם שמוכרים תורתם בשביל פרנסת עולם הזה ויכולים בני חבורה הם העסוקים בתורה ליתן לו חלקו כי הוא אוכל בעוה"ב וכו' עכ"ד, אלא די"ל דסו"ס הוא לא מיירי היכא דעושה הסכם יששכר וזבולון דאז אפשר דשאני ויל"ע עוד.

וכן באהבת חסד (ח"ב פרק כ' סימן ד) שכתב שכמה שהיששכר תומך יותר כך יש לו שכר יותר יעו"ש, ומשמע דאינו הסגם, וכן רנאה ממש"כ בס' שמירת הלשון שער התורה פ"ה שעיקר המעלה של זבולון ויששכר הוא שטורח לצאת לפקמטיא כדי שע"ז יוכל לשבת יששכר באהלה של תורה ולא ממה שזוכה בלימוד שלו יעו"ש.

וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן פ' סוד"ה וכו"ת) שא"צ להתנות בין היששכר לזבולון ע"ש, וכן כתב בס' דרכי נועם (דרך העץ החיים ריש

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

דרוש א' בד"ה וממוצא), בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן ק) כתב לתמוה ע"ד הדברי מליכאל שהביא תשובת רבי האי גאון שלא שייך להתנות וביאר דברי רש"י בריש זבחים שעזריה התנה משום שחשב שמועיל אבל באמת אינו מועיל יעו"ש, וכתב לתמוה שהרי בפירוש איתא במדרש רבה (קדושים פרק כה אות א) ר"ה ור"י בשם רחב"א עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי המצוות אצל בני תורה בגן עדן וכו' שמעון אחי עזריה אמו משמו והלא שמעון היה גדול מעזריה, אלא שע"י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו עכ"ל, ומבואר שנזכר לשבח ולפירוש"י ש"מ שטוב עשה יעו"ש, וכן כתב באגרות החפץ חיים (אגרת עה) שהתומך נוטל חלק כחלק מלימודו של הנמתך אע"ג שלא עושים תנאי יעו"ש.

וראה עוד בדברי מרן החבי"ף בס' תוכחות חיים (פ' בלק בד"ה ואל תשביני) שכל תומך ונתמך נעשים ממילא כשותפים בתורת יששכר וזבולון, עכ"ד, וכן כתב הגר"י פישר בהסכמתו לספר שמח זבולון.

וכשיטת ההפלאה כן מצינו דעת מרן החזו"א זצוק"ל וכמו שמבואר בקובץ אגרות חזו"א (ח"א אגרת מו), כתב, ההנו חוזרים לפרש שזה שהשתמשנו בלשון מקנים אין כותנו מעין הקנאה של חפצים הגשמיים שאין התורה ומצוות בכלל נכסי שיצאו מרשות לרשות, אלא כוונתנו שמשרשרי התורה הקדושה שזה שמחזיק את לומדי התורה ושע"י הונו ורכושו יכולים התלמידים להשאיר ולהתקיים בבית מדרשם ולהגות בתור, יש לו להמחזיק הזה זכות התורה, ונעשה שותף עמהם והתורה שהם לומדים נקראת שמו על שמו כמו שבא דברי חז"ל שמעון אחי עזרי' ויששכר וזבולון עכ"ד, וכן ראה עוד בסימן מז יעו"ש, וכן ראה שם בסימן מט, ואין ראוי לנהוג צרות עין שלא ליהנות עזריה וזבולון עכ"ד. ועוד בדעת החזו"א ראה באילת השחר עה"ת חומש דברים פ' וזאת הברכה (לג יח) באריכות יעו"ש, וראה עוד בשו"ת להורות נתן (ח"ב סימן קא) שכתב לדון בהא קצת יעו"ש ויש להאריך עוד. וראה עוד בשו"ת נהרות איתן (ח"ב סימן סא בד"ה ועל) שכתב עפ"י דברי מרן החזו"א שגם אם המצא תמצא במקצת הפוסקים שהשתמשו בלשונות של קנין או מכירה וכיו"ב לענין הסכם יששכר וזבולון מ"מ אי"ז בגדר מכירה וקנין כלל אלא יותר סגולי יעו"ש באריכות. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (חיו"ד סימן קלז אות ב) דאינו יורד מהשכר.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

וראה עוד בס' דרך שיחה (עמ' רז) שנשאל מרן הגר"ק האם מיששכר וזבולון יורד חצי, כי הרי גם אשתו זה חצי, והשיב יש שאלה גדולה בזה, אחד חיבר ספר שלם ע"ז, ואמרו בשם החזון איש זצ"ל שאמר מה נפק"מ אם יורד חצי או לא, העיקר צריך לעשות רצון ה', יעו"ש, וראה עוד בס' יד מלכים (עמ' תעא) שהביא דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שבאופן שהעשיר תומך בתלמיד חכם בלי לעשות הסכם יששכר וזבולון אין לחוש שיגרע משכרו של יששכר.

בדעת האוה"ח הקדוש - והנה מצינו להאור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (יו"ד רמו סעיף כא) שכתב בזה"ל: דיש הרבה חילוקים בצד ההיתר בענין זה. האחד הוא דמותר לגמרי כהא דמשתתפין שניים, האחד יוצא להכין טרף, ואחד לומד ומשתתפין, כל אחד חולק עם חברו כל ריוח שיהיה לו, וזה כשמעון ועזריה. והשני הוא שלומד ומתפרנס מן הצדקה כדרך העניים מצד כי לא מצא אופן שיתפרנס וילמוד אפילו חלק מהיום. זה יותר טוב הוא לו שילמוד ויתפרנס מהצדקה ועכ"פ לא שיטיל עצמו על הצבור לומר פרנסוני ויבא עליהם בכח תורתו, דבאופן זה אסר הרמב"ם כל מציאות שיהיה. והחלק השלישי הוא שיש לפניו שתי דרכים: האחד, שיכול להתפרנס משלו וללמוד חלק מהיום, והשני שיקח מאדם, מיחיד או מרבים שנדבה רוחם לתת לו פרנסתו ללמוד כל היום לקיים "עץ חיים היא למחזיקים בה". הי מינייהו יבחר האדם? - על זה אמרו גדולי הנהגה מיגיע כפיו יותר מירא שמים, שיותר יבחר לו האדם שיהנה מיגיעו וילמד חלק מהיום מליהנות מהזולת וללמוד כל היום. עכ"ד.

אלא שהקשו בזה גם סתירה בדברי האור החיים הקדוש שבאור החיים הקדוש (פ' כי תשא ל יג) מבואר מדבריו שאין נגרע משכרו של הלומד, טז"ח: שקל הקודש כפול היה ובא להודיע כי מה שיטול מהקודש בעד מחצית מכספו, לא שינתכה מחלק הלומד וכל אחד בידו מחית שכר, לא כן הוא כי שקל הקודש כפול היה ונמצא כל אחד בידו שקל שלם עכ"ל, וי"ל דהתם כתב כן ע"ד הדרש, אבל לדינא הוא כמ"ש בספרו עהשו"ע, אלא דראה עוד בספרו חפץ ה' (ברכות דף ח) שכתב שיששכר חולק את שכרו עם זבולון.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ' סימן לד) עמד בסתירה באור החיים הקדוש, ובתחילה כתב ליישב שהמדובר בספרו ראשון לציון הוא בשהתנו על כך

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

ולכן כל אחד חולק עם חבירו ואילו באור החיים על התורה מדובר כשתומך בו סתמא ולא התנו כל תנאי ולכן לא מתנה מחלק הלומד והקב"ה נותן מתנת חנם לעשיר שתומך בו, אבל כתב שהדברים באו בדבריו סתומים ביותר וקשה לחלק ולומר שזאת הכוונה הדברים, ולכן כתב ליישב בזה ע"פ מש"כ בשו"ת אמרי בינה והבאנו דבריו לעיל, וע"ע במנח"א עה"ת מש"כ בזה. וע"ע במש"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן לה. וע"ע עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ק, ובשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן ז') כתב, וע"ע בשו"ת מבשרת ציון (יו"ד ס"ז). ובשו"ת תו"ה ח"ה סימן רפו. יעו"ש.

ויעיון גם בספר יוסף אומץ סדר הלימדו בעצמו ששיך יששכר וזבולון על שתי שעות עו"ש, וכן כתב בס' שלום לעם להגר"ש הדאיה (ח"ג פרק יז) שסגי בזה, וראה עוד בס' שמח זבולון עמ' מג, והביאו שהגרא"ז מלצר זצ"ל עשה הסכם עבור הוצאת ספריו בלבד שיחלוק חלק עם המוציאים לאור, יעו"ש, ומאידך מסופר על מרן רה"י הגרא"ל שטינמן זצוק"ל דלא הסכים שיתנו אחרים את הוצאות כספו וי"ל דטעמו משום דרוצה את הזכויות לעצמו.

וכיון שנראה מרוב דברי הפוסקים שיששכר וזבולון הוא הסכם משפטי, ממילא נראה דה"ה דשייך לעשות חלק מהשעות, וכמ"ש בספר יוסף אומץ. וגם בנשים אף שלא מצוות על תלמוד תורה, מ"מ שייכות בזה, וכמ"ש לעיל. וברור דזה שייך גם בשווה כסף.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

פה עיר התורה בני ברק

שאלה:

וגם האם נכון לכתוב מחצה על מחצה או האמת הוא לי הכל ולה הכל שהרי כתוב שזה לא גורע משכר העושה א"כ למה מחצה על מחצה ולא הכל והכל

תודה מראש

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

מחכה לתשובה

תשובה:

בס"ד

אור לכ"ה תשרי תשפ"ב

לכבוד ידידי הרה"ג שלום פולק שליט"א

אודות מה ששאל האם לכתוב בהסכם יששכר וזבלון מחצה או על מחצה

או הכל על הכל

ע"פ דברי הרמ"מ האג"מ ועוד נראה שהוא חצי חצי ולא על הכל.

וכמובן כמ"ש לכת"ר זה לא חייב להיות על כל זמן הלימוד, אלא רק על שעה של לימוד ביום ששווה לערך ההקלדה

כן נראה לענ"ד

בברכת התורה

הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

שאלה:

מה ההסבר באמת למה לא הכל של זמן ההקלדה הרי זה לא גורע משכר הלומד כמבואר באחרונים ???

תשובה:

ובמה ששאל עוד מדוע לא הולכים לפי כל הזמן של ההקלדה, נראה שהרי כיון דאזלינן בתר השויות של הכסף של ההקלדה, ממילא לא הולכים לפי השעות שעבדה, אלא כמה כסף שלוקחים על עבודה של הקלדה, ואם לדוגמא שעה של הקלדה יוצא לערך 60 ש"ח או יותר ממילא זה משתווה

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

פחות או יותר לשעת לימוד שכת"ר שליט"א לומד, ואוסיף עוד שהרי יש עבודה של עריכה תורנית וכפי איך שידוע לי יש הרבה ת"ח ורבנים שלצורך פרנסה עובדים בזה בכל מיני מוכנים ומקבלים לפחות 100 ש"ח ויש בזה לימוד, אבל עדיין עבודה מיקרי, ולפי"ז כת"ר או כל אחד הרי יכל לעבוד בזה, ואעפ"כ לומד תורה כפשטותה ובטהרתה, וממילא יכול לחשבן שכר יששכר וזבולון לפי שכר עבודה של 100 ש"ח לשעה ואף יותר, ולא שייך לומר 1000 ש"ח לשעה כי הרי לתורה הקד' אין ערך, וכיון שכן הולכים לפי מה שבני אדם עובדים בדרך כלל, וממילא נראה שאם כת"ר לומד 12 ויותר שעות ביממה, (ומי יעמוד בסוד ה' ויכול להיות שכת"ר לומד אף 16 שעות ויותר) וממילא יכול לקחת יששכר וזבולון ביותר, ואמנם כבר הבאתי מכמה פוסקים שאדם ישייר לעצמו כמה שעות שבהם לא יהיה יששכר וזבולון

ולענ"ד כתבתי

בברכת התורה

הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

תגובת הרה"ג נועם ירמיהו שליט"א בעמח"ס מערכי השולחן ב"ח

בנוגע להזכר יששכר וזבולון כפי שכתבתי לך בעבר אני חושב שהוא מצד דין משפטי וכמכר כפי שכתב האגרות משה. אך בנוגע לנידון שבא לפניך לפי עניות דעתי נראה שהוא לא כל כך קשור לדיני יששכר וזבולון כפי שנימקתי לעיל. ולכן יש לזה גדר של אדם שמסייע לשני לעשות מצווה, רק שפה הוא לא בדיוק מסייע לו ללמוד הוא אלא הוא עושה משהו שמחתו אותו אדם יכול היה להרוויח זמן, ופה כבר לא נראה שזה קשור לדיני יששכר וזבולון. ורק בנוגע לזמן האבוד הזה, בסברא היה נראה לומר שיש לה שכר מסוים בו (בדגש לא של חצי, משום שחצי מקבלים רק בהספקת כל צרכיו ופה זה אפילו לא מתקרב לזה). אך לפי ההגדרה של הפוסקים שכל הסכם זה מועיל בדווקא אם הוא לא יכול היה ללמוד בלי זבולון, פה נתנו דברינו לשיעורים באיזה מקרים יקרה שלא יכול היה ללמוד.

עוד כתב לך בזה:

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

בפשטות יש מקום לבחון את זה מצד מה שדנו הפוסקים בנוגע לשותפות במצווה, וכאן קשה מאוד להגדיר את זה כשותפות יששכר וזבולון, כי בסופו של דבר היא לא מספקת לו שום צרכים שמחמתם היה צריך לצאת ולעבוד וכיוצא בזה. ולכן זה נראה לי כאילו יש בזה יותר דין של נטפל לעושה מצווה (מכות ה) ואולי גם יהיה לזה גדר של מעשה למצווה באופנים מסוימים כמו שיש בהלכות צדקה (עייין בבא בתרא כמדוני בדף ח). ולכן כמדוני שדין זה לא נגע בנושא של הסכם יששכר וזבולון.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

האם יש חיוב לענות אמן אחרי גוי ועליית גוי בתהליכי גיור לתורה
בשמחת תורה

בס"ד

ליל שישי פרשת בראשית תשפ"ב

לכבוד הגאון רבי יקותיאל אוהב ציון שליט"א בעמח"ס שו"ת יעלת חן
ושא"ס

שלו' וברכה

אודות מש"כ כת"ר ברשימות שמחת תורה תשפ"ב, בצילו של ציס"ע
הגה"צ רבי דב קוק שליט"א, עיה"ק טבריא

נשאל רבינו מאת החזן ר' צבי סרוסי הי"ו, בהיות ונמצא כעת בבית המדרש
גוי שנמצא בהליכי גיור, והוא מרמז שרוצה לזכות לעלות לתורה, ויש חשש
גדול של ביוש אם לא יתנו לו משאלתו, האם מותר לתת לו עליה לתורה,
[כמובן לא בין העולים של חובת היום, אלא ב"מוסיפים"].

ואמר רבינו הלא כל החפצא של התורה הוא "שלום", וכמ"ש שלהי הנזקין
(גיטין נט ע"ב) "כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא שנאמר דרכיה
דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום", וא"כ לכאו"ש מקום לומר דמשום דרכי
שלום יש להעלותו לתורה אשר כולה שלום, ומאידך יש כאן ריעותא שהרי
אמרו בסנהדרין (נט ע"א) שגוי העוסק בתורה חייב מיתה, משום דהו"ל כגזל
או כבא על נערה המאורסה. ע"ש. וע"ע בתוס' חגיגה (יג ע"א).

והעיר רבינו שליט"א, דהלא מצינו שאסור להשיב אבידה לגוי, והמשיב
אבידה לגוי אמרו עליו בסנהדרין (עו ע"ב) את הפסוק "למען ספות הרוה
את המצאה לא יאבה ה' סלוח לו", [ולא איירי' הכא משום לא תחנם],
ומבואר דאפי' דבר שהיה שייך לגוי אין לתת לו באופן שאבד ממנו, ועם כל
זה מצינו בגיטין (סא ע"א) שנותנים ממון משלנו לגוי משום דרכי שלום,
הרי שיש כח ב"דרכי שלום" לדחות איסורא. אכן יש לחלק דעד כאן לא
מצאנו אלא שבעניני ממון של הגברא בא הדרכי שלום ודוחה את הבעיה
של נתינה לעכו"ם אבל הכא דמשום חשיבות תורה הוא דלא עשה כן לכל
גוי, א"כ מאן יימר לן דדרכי שלום דחי לאיסורא הנ"ל. ואמר רבינו שהוא

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

מסופק בזה, ולא היה ניח"ל לומר היתר מצד דהוי תורה שבכתב, וכל האיסור של לימוד תורה דגוי היינו בתושבע"פ. [אע"פ שמצינו לאיזה אחרו' שכתבו כן].

ושאלו מרבניו איך העלה צד להתיר להעלותו, והרי הוא יברך וכולם צריכים לענות אמן וכו', ואמר רבינו שאם יש בזה באמת היתר דדרכי שלום, א"כ הכל בכלל ההיתר. וכבר ידוע שאין חשש לענות על ברכת הגוי כשאינו עע"ז עכת"ד.

והנני מציין מש"כ בספרי שערי יוסף עובד זר עמ' 36 דברמ"א סימן רט"ו סעיף ב' כתב עונים אמן אחר נכרי אם שמע את כל הברכה מפיו, וכתב במשנ"ב שם סקי"ב בט"ז דמ"מ אין עליו חיוב לענות אמן רק רשות, וכתב במטה יהודה שם דמהשמיט השו"ע דין נכרי מוכח שפסק כדעת הרמב"ם שדינו ככותי שאין עונים אחריו אמן, והרמ"א חולק והו"ל לכתוב ויש אומרים אלא שכן דרכו בכמה מקומות לכתוב כמה דינים כסתם אע"פ שלדינא הוא חולק על השו"ע, וכן כתב להביאו בכה"ח שם סקי"ד וכן כתב בהלכה ברורה שם סעיף ו' לדינא, שלבני ספרד אין לענות אמן.

ומ"מ אף לבני אשכנז כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן לט) ע"פ מש"כ בספר חסידים (סימן תכז) שדוקא שהגוי מברך כנוסח חז"ל אבל שאם אומר איזה ברכה עם שם שמים בברכתו אין לענות אחריו אמן כי שמא כוונתו לשם העבודה זרה שלו, ואם חושש לאיבה יכול לומר תודה וכו' ומ"מ אם אומר ליהדי אלוקיך בעזריך וכו' יכול לענות אמן.

ובעיקר דבריו מוכח דס"ל דמותר להכניס גוי שעומד להתגייר לבית הכנסת, ואינו בכלל האיסור להכניס גוי לבית הכנסת וכמו שהארכתי בספר הנ"ל.

ואמנם בעיקר הדין להעלותו לתורה, נראה שאולי אין לבעל קורא לקרוא, ולומר לו שהמנהג ע"פ רוב שמי שעולה הוא קורא כמו שנוהגים בהרבה מקומות, וממילא אם ירצה יעלה מעצמו, ולא ימנועו כדי שלא יהיה חשש איבה.

ויש לדון ממש"כ הפוסקים לדון האם מותר להכניס גוי שעומד להתגייר לסוכה, ונח' בזה הפוסקים, וכתבתי בזה ע"פ דברי זקני הגה"צ רבי אליהו פורת טהרני שליט"א שמותר לגר להכנס לסוכה, וכמו שהשיב להגרמ"ח

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

שליט"א בעל גליון פנינים, הגאון רבי עזריה בסיס זצ"ל ונדפס בקובץ מה טובו אוהליך יעקב ח"ב עמ' עד, שאדרבה זה יחזק אותו יותר באמונה, ושכן הביא בספר מעדני אשר (סוכות עמ' צ) בשם הגר"י ראטה זצ"ל, ואולם כת"ר שליט"א הביא שבשו"ת תשובות ישראל ח"ג סימן מט אות ד' אין להשיבו ושכן כתב הגר"א נבנצל שליט"א וכן המענה לשון שליט"א, ואולם אכתי נראה דסו"ס יש מקום להקל בזה, כיון דגם גוי אינו איסור גמור, וכמו שנראה מדברי החזו"ע.

וראה עוד בקובץ באר התורה (קלד עמ' 13) שהבאנו דברי מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שנשאל ע"י הגר"מ גבאי שליט"א והו"ד בקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק יז האם מותר להכניס גוי בתהליכי גיור לסוכה, והשיב בשעת הדחק, וכתבנו שם להעלות לקולא דהא סו"ס יש בהא צורך. ובמה שהארכנו עוד האם מותר להכניס גוי לסוכה בספר שערי יוסף סוכות חול המועד עמ' 100. ושוב מצאתי עתה להגאון רבי שלמה שרגא שליט"א בשו"ת משפטי שלמה סו"ס יז שאין להכניס הגוי לסוכה אף שעומד להתגייר, ולכן באופן שא"א יפסול מעט הסוכה ושם ישכון הנכרי ושכן פסק אביו הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א, ועוד עיין עוד בזה בקובץ אליבא דהלכתא מס' קט עמ' פ' בדברי הגר"מ גבאי שליט"א שתלה בזה האם מותר ללמד את הגוי תורה או לא יעו"ש. ובגליון פנינים מס' פז. וא"כ לשיטות שיש להחמיר בזה כ"ש לגבי בית הכנסת, וממילא גם לא יכנסו לחששות הנ"ל, ואשמח עוד לקבל בזה.

כעת השיב לי הגאון רבי עמרם פריד שליט"א שבכה"ג אין לעלות את הגוי הנ"ל שעומד להתגייר לתורה.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

פה עיר התורה בני ברק

תשובת הגר"י אוהב ציון שליט"א

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הגר"ד קוק לא התיר, רק צידד ופלפל בזה, והותיר הענין כמות שהוא.
וכמדומה שנטיית דעתו היתה ג"כ שלא להעלותו.

ולא עלה

אבל כמדומה ש"נפגע" ופייסוהו בדברים.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

האם בלולב יש קדושת שביעית - מכתב לגליון אוהלי שביעית 3

בגליון אוהלי שביעית מס' 3 עמ' ט במדור אליבא דהלכתא, בדברי הגאון רבי מנחם מנדל לובין שליט"א, כתב לדבי לולב, שמדינא אין לחוש בו לקדושת שביעית שהרי לדעת הרמב"ם והר"ן אין קדושת שביעית בלולב וגם לשיטת רש"י דלולב קודש משום שעומד לטאטא את הבית, ומ"מ שבזמנינו שאין אנו רגילים לכך, לכך מדינא אין לחוש בו לקדושת שביעית.

הנה הגאון הנ"ל לא הביא בזה מקורות, ואציין בזה קצת ממש"כ בזה, הנה מדברי הגמ' בסוכה דף מ' ע"א נראה דיש קדושת שביעית ללולב, וכמו שנראה מדברי רש"י שהוא משום כיבוד הבית, אבל מפירוש המשניות להרמב"ם פרק ג' דסוכה משנה ט' כתב שלולב מותר למכרו כמו בעצים וכאין קדושת שביעית חלה עליו, וכן כתב הרמב"ם בפ"ח מהל' שמיטה ויובל הלכה יא ובפירוש הרידב"ז שם, וע"ע עוד בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן ק', ובספר כרם ציון הלכות שביעית פרק יג הלכה כב, הביא המחלוקת בזה, והטעם שיש קדושת שביעית כיון שנוהגים לכבד בו את הבית, אבל היום שאין מכבדים את הבית לא נראה שיהיה בו קדושת שביעית, וכן כתב לדינא בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן נא אות כג שמתסבר שכיון שבזמן הזה אין רגילין לכבד את הבית בלולב ואין נוטעין אותו אדעתא דהכי אין בו קדושת שביעית, ואולם לשיטות שיש להחמיר בקליפות תפוזים יש גם להחמיר בלולבים, יעו"ש, ואולם בשו"ת אז נדברו ח"י סימן מא כתב שיש קדושת שביעית בלולב, ואולם לדינא הסכמת הפוסקים שאין בו איסור, וכן כתב לדינא מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה בהל' שמיטה ויובל פ"ח הלכה יא ס"ק פו שכתב להביא מחלוקת הראשונים בזה וכתב שבזמנינו שאין הדרך לעשות ממנו מטאטא אין בו קדושת שביעית ביעו"ש, וכן כתב בחזו"ע סוכות עמ' שכ שאין בו קדושת שביעית. וכן כתב בילקו"י שביעית עמ' תקמא.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

בס"ד

ליל הושענא רבא תשפ"ב

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

שילם בהבלעה על אתרוג של שביעית ואח"כ נתברר שהאתרוג פסול

נשלחתי לשאול הדברים הנ"ל, שכתבם הגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א בעמח"ס עזרת אליעזר.

נשאלתי בשם הגאון הגדול ר' צבי ברוורמן שליט"א מרבני העיר ביתר, במי שקנה אתרוג של שביעית בהבלעה כדין ושילם על הלולב יותר ביוקר, ואח"כ נתברר שהאתרוג פסול, ומבקש מהמוכר להחזיר לו את הכסף ששילם על הלולב יותר ממחירו הרגיל, כדי לקבל האתרוג במתנה, ומאידך טוען המוכר מכיון שלא שילמת כלום על האתרוג, אני לא חייב להחזיר לך המעות ששילמת על הלולב, כי האתרוג ניתן במתנה, ואם אני מחזיר לך כסף ששלמת יותר על הלולב, מתברר ששלמת על האתרוג ועברת על איסור למסור דמי שביעית ואיסור סחורה באתרוג של שמיטה.

מה הדין לדינא.

הנפק"מ היא באופן שאדם מוכר מקרר במחיר יותר יקר ומתחייב ליתן מתנה מגהץ וכדומה ונמצא המתנה פגומה, האם חייב המוכר לתת לו מתנה אחרת.

לענ"ד היה נראה לומר שכיון שהכל נעשה בעיסקה אחת, יכול הקונה לומר למוכר, אני מחזיר לך את הלולב ותחזיר לי את כל הכסף, כי שילמתי על הלולב מחיר יותר גבוה ממחירו הרגיל, כדי לקבל מתנה אתרוג, ואם לא קבלתי אתרוג במתנה אז הכל בטל, וכם במקרה ששילמתי מחיר יותר גבוה כדי לקבל מגהץ מתנה, וכעת המתנה פגומה, ודאי מחוייב ליתן לו מתנה אחרת, או שיחזיר לא את המקרה ויקבל כל הכסף בחזרה, כי הכל עיסקה אחת. ואבי מורי שליט"א אמר זאת להגאון ר' צבי ברוורמן שליט"א ולא הסכים עם זה. אשמח לקבל תשובה ברורה בענין. עכ"ד.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף וש"א"ס

פה עיר התורה בני ברק

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

תשובות הרבנים שליט"א (כפי סדר קבלתם)

הרה"ג נועם ירמיהו שליט"א בעמח"ס מערכי השולחן ב"ח

אני עונה בצורה של מקופיא, אך יש מקום לבחון את זה מצד כמה דברים: אם זה מצד האומדן דעת הברור שאילולא זה לא היה קונה את הלולב, וזה דומה במפורש לסוגיא במסגת קידושין בנוגע לאדם שמוכר קרקע אדעתא למיסק לארץ ישראל ועיין בחילוקים שהובאו בכך בשולחן ערוך בסימן ר"ז בחושן משפט. וגם בהלכות מתנה נפגשנו עם זה בסימן רמ"א שאם יש אומדן דעת ברור - אזלינן בתר האומדן דעת. וכמו כן יש גם להתייחס לדין מקח שבטל מקצתו בטל כולו, וכמדוני שיש לכך התייחסות בנתיבות המשפט בסימן קפ"ח ובפתחי תשובה בסימן רט"ז ס"ק י (אני מקווה שאני זוכר נכון מהזיכרון).

וממילא צריך לראות איך היו הלך הרוחות כאן.

הגר"ש ללוש שליט"א בעמח"ס שו"ת נשמע קולם, וראש בבית הוראה טהרת יוסף אלעד

ב"ה

איני בקי בחו"מ, אולם לפו"ר נראה לחלק בין מכירה רגילה די"ל כסברת כבודו, להבלעה באתרוג שביעית, שאם מבקש חזרה מחמת שקנה ע"ד לקבל האתרוג במתנה, נמצא עשה סחורה באתרוג של שביעית, שבעד שמקבלו במתנה רכש את הלולב במחיר גבוה, וזה חלק מתנאי העיסקה. וצ"ע.

תשובת הג"ר יונתן ללוש שליט"א בעל הגליון משפט כהלכה

לפום ריהטא הרב ברוורמן צודק ושונה מקח בתנאי שיתן לו מתנה שיכול להתנות זאת אבל אתרוג שמיטה שאסור למוכרו אם כן אם מחויב לתת לו מתנה אחרת בגלל יוקר הלולב נמצא ששולם על זה ואסור ובהכרח שלמוכר התירו בהבלעה שיהיה שווה לו למכור אבל אין התחייבות על המתנה שיהיה מחויב בה ולכן לא יוכל לדרוש לבטל את המקח גם אם האתרוג פסול

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

תשובת הגאון רבי ברוך שמואל גנוט שליט"א בעמח"ס ויאמר שמואל,

לכאור' טענת מקח טעות שייכת רק בעצם המקח ולא במתנה הנלווית למקח.

אם אדם קונה מקרר ע"מ לקבל גם מגהץ 'מתנה', נמצא שהמגהץ אינו מתנה אלא חלק מהמקח. ומאחר שבדיני מכירת אתרוג בהבלעה, כל הענין הוא שאינו משלם כלל על פירות שביעית, כבסוכה ל"ט. וקונה רק את הלולב. א"כ צודק המוכר שמכר לו רק לולב ואת האתרוג א"צ להחליף.

כאשר חברת מקררים מפרסמת שמוכרת מקרר ומוסיפה מתנה, ולבסוף לא נתנו המתנה, א"א לתובעם על מק"ט במקרר. ורק צריכים לקיים ההתחייבות ליתן המתנה, ובזה יל"ע בדין המתחייב לחבירו לתת לו מתנה ולא נתן, שהרי לא עשה קנין על המתנה, ומדוע יתחייב ליתן לו? ואכמ"ל.

ומלבד זאת יש להדגיש שהקונה בהבלעה, אין זה מתנה על האתרוג. שהרי בסוכה שם נאמר: לא רצה ליתן לו במתנה מהו, אמר רב הונא מבליע ליה דמי אתרוג בלולב. והיינו דאיירי כשהמוכר לא רצה ליתן לו האתרוג במתנה, ורק היה מוכן ליתן לו האתרוג בהבלעת מחירו בתוך הלולב. כך שגם לא התחייב לו כלל ליתן לו במתנה את האתרוג.

בברכה שמואל ברוך גנוט

תשובת הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

חזקו ואמצו,

קיבלתי את שאלתכם, והדעה הראשונה אכן אומרת כדעתכם דהוי כמתנה עם המקרר, ואין לחוש לספק שמא מוכיח דלא הוי הבלעה. ומאידך יש בשו"ת מהרש"ם בחלק שלישי כמדומני שלכאורה יש לדון על פי דבריו.

ולוואי שנתפנה לעסוק בזה בע"ה

ש.ז.ר.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

בענין טלטול ספר תורה בשביל אמירת לדוד מזמור - תשובת הבה"ח יואל
אלמקיים שליט"א מחבר הספר גלותא דאורייתא

בס"ד, נתיבות, י"א תשרי תשפ"ב לפ"ק

למע"כ הגאון הגדול כמהר"ר יוסף אביטבול שליט"א

מח"ס "שערי יוסף" ועוד רבים

אחדשה"ט,

במה ששאלני אודות מה שנשאל מהרה"ג בנימין שלזינגר שליט"א, כאשר יש ציבור שרוצים להעביר ס"ת ממקום למקום לצורך פתיחת ההיכל שעושים לאחר תפילת ערבית של ר"ה ויו"כ ואומרים מזמור "לדוד מזמור", הנקרא "פתיחת הפרנסה", ולאחר מכן להחזירו למקומו בחדר אחר ללא שיקראו בו כלל, האם מותר הדבר או דילמא אסור.

תשובה: הנה הרא"ש (יומא ח' סי' כ"ח) כתב שנוהגים להוציא הספרי תורה לאמירת כל נדרי שביום כיפור. וכ"כ בנו הטור (או"ח סי' תרי"ט). וכתב בערוך השולחן (סי' תרי"ט ס"ק ו') וז"ל: ונוהגים להוציא שנים או ג' ספרי תורות שעומדים סביבות הש"ץ באמירת כל נדרי וכו' עכ"ל. ונראה שיסודתם בהררי קודש, כמבואר בגמ' יומא (ע' ע"א) "ואחר כך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים, ע"כ. ופירש"י, מערב יום הכיפורים הביאום לשם עיי"ש. והמאירי (שם ס"ח ע"ב) כתב, ואמרו בגמ' שאח"כ כל אחד היה מביא ס"ת להראות חזותו לרבים ר"ל נוי של הספר והדורו עיי"ש. והגאון הרב צבי ולנר בשו"ת חמדת צבי ח"א (או"ח בי' י"ב-י"ג) העלה, שאולי מקור מנהג זה להוציא ס"ת שלא לשם קריאה לתפילת כל נדרי, מקורו במנהג שהיה במקדש בו כל אחד מביא את ספרו ומראה אותו כדי "להראות חזותו לרבים", עיי"ש. וא"כ מבואר דשרי להוציא ס"ת ממקום למקום כאשר יש יסוד למנהג. אמנם לענ"ד יש לדחות זאת דבכל נדרי מוציאים ספרי תורה של בית הכנסת והם ס"ת של רבים, משא"כ בגמ' יומא הנ"ל כל אחד היה מביא ס"ת שלו הפרטי, והוא ס"ת של יחיד ודינו קל יותר מפני שאין קביעות להעבירו, כמו שכתב רבינו יוסף חיים זצוק"ל בשו"ת תורה לשמה (סי' נ"ח) ועוד רבים, וכן העלתי בספרי שו"ת גלותא דאורייתא (סי' ד') עיי"ש.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

עוד יש לומר, דהנה כתב החיד"א בברכי יוסף (סי' קל"ה ס"ק י"ג) בשם מהר"י אבוהב בתשובה, שמותר להביא ס"ת מבית כנסת לבית כנסת אחר, כדי שיהיו שם שבעה ס"ת להקיף בהם בשמחת תורה, כי לשמחת תורה ולכבודה ובכדי שיהיו שבעה ס"ת ביום שמחת תורה, מותר. שאף לדברי הזוה"ק, כל שעושים לשמחת תורה ולכבודה מותר, ע"כ.

והנה בס' נתיבי עם (סי' קל"ה) להגאון רבי ערם אבורביע, כתב לערער ע"ז שמטלטלין את הס"ת שלא לצורך, רק כדי לפזז ולכרכר ברחובות קריה בהקפות שניות שבמוצאי שמחת תורה. וכתב, ונתוכחתי על זה עם רב גדול דפקיע שמיה, וההוא אמר דכיון שעושים כן לכבוד התורה שפיר דמי, ולבי מהסס בזה וכו', עיי"ש. ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ו בהשמטות (עמ' רצ"ד סי' ד') בתשובה להגאון רבי עמרם אבורביע, כתב ליישב מנהג הוצאת הס"ת להקפות שניות הנ"ל, מכיון שכל כוונתם לשם שמים לשמח בשמחת התורה, הרי זה בכלל כבוד התורה ששמחים עמה, וברוב עם הדרת מלך וכו' עיי"ש. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' נ"ו), ובשו"ת יחיה דעת (ח"א סי' ע"ב), וכן כתב הראשון לציון בספרו ילקוט יוסף (סי' קל"ה סעי' כ'), ובשות וישב הים (ח"ג סי' כ"ח), וכן העלתי בספר שו"ת גלותא דאורייתא (סי' ט"ו).

וגם הכא יסודתם בהררי קודש, כמו שכתב הגאון יעב"ץ בספר מר וקציעה (סי' קל"ה) שהביא סמך לדבר מהגמ' ביומא (ע' ע"א) שכל אחד היה מביא ס"ת שלו מערב יום הכיפורים וקורא בו כדי להראות נזיו ותפארתו של הס"ת לרבים. ואע"פ ששם קוראים בו, משא"כ כאן שאין קוראין בו אלא רק מוציאים אותו לשמחת תורה, בכל זאת יש להתיר גם בזה לכבוד התורה עיי"ש.

ואולי בזה יש ליישב דברי הרב חמדת צבי הנ"ל, דהוא דימה ס"ת של יחיד שהוא לכבוד התורה, לס"ת של רבים שגם הוא לכבוד התורה. וזה כמו שעשה היעב"ץ כאן לדמות של יחיד לשל רבים משום כבודה של תורה ודו"ק.

והשתא בנ"ד גבי פתיחת ההיכל של הפרנסה, הנה לא מצינו שום מקור לפתיחת ההיכל בעת תפילת הפרנסה, אלא רק לומר מזמור "לדוד מזמור", כמו שכתב בספר פרי עץ חיים, וכ"כ משנת חסידים (ליל ר"ה ח' ס"ק ה') וז"ל: קודם קדיש בתרא, כדי שלא יחסרו לו מזונותיו כל השנה, יאמר כל מזמור "לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה" וכו' עיי"ש.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

וראיתי בספר נתיבות המערב (ר"ה או' ט"ו) שכתה שנהגו במרוקו בראש השנה לפתוח את ההיכל והחזן אומר לבדו את כל המזמור "לדוד מזמור" בנעימה מרגשת, וכשמסיים, שבים הציבור ואומרים אותו, ע"כ. וכ"כ בספר עטרת אבות (ח"ב עמ' נ"ט) עיי"ש. אמנם אין למנהג זה מקור, אלא רק כך נהגו, אולי כדי לעורר את העם וכיו"ב, או לצורך פרנסת בית הכנסת במכירת פתיחה זו.

ולפי"ז לא נוכל להתיר להוציא ס"ת מחדר אחד להביאו להיכל, כדי לקיים מנהג זה, והרי ידוע חומר איסור טלטול ס"ת לחינם. ולא דמי להוצאת ס"ת באמירת כל נדרי ובשמחת תורה, ששם יש מקור להוצאה זו, וגם זו הוצאה לכבודה של תורה.

אחרי כותבי זה, הייתי בביקור חג אצל הגאון רבי אליהו אברג'ל שליט"א (ט"ז תשרי תשפ"ב), ושאלתיו על ענין זה. והשיב בפשיטות שאין בזה שום איסור ורשאים לטלטל הס"ת מחדר לחדר לצורך פתיחת ההיכל של הפרנסה שעושים אחר תפילת ערבית בר"ה. והוסיף ואמר, הרי לפני כמה מאות שנים זה היה הספרים שלהם והיו לומדים רק מתוך ספרי תורה והיו מטלטלים אותם ממקום למקום. עכת"ד.

אך אחר המח"ר, מה שהיו לומדים מתוך ס"ת בעבר, וכן מטלטלים אותם, זה היו ס"ת של יחיד, משא"כ ס"ת של רבים. אם לא שנאמר דס"ל להגאון שליט"א, שדינם של ס"ת שלנו הוא כמו ס"ת דיחיד, ועל דעת כן נכתבו שיוכלו להשתמש בהם גם לצורך כך.

עוד אינה ה' לידי וראיתי בשו"ת אורחותיך למדני (ח"ז סי' ק"ט) שהביא דברי הלבוש (סי' קל"ג) שכתב אודות אלו שנהגו לומר בכל יום את שיר היחוד "אנעים זמירות", לא היה להם לפתוח את הארון בכל יום, לפי שהוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים, וכמו שעושים בעלינו לשבח שאומרים אותו בכל יום ואין פותחין את הארון לאמירתו אלא בר"ה וביו"כ, כדי להגדילו ולהודיע להם שהוא שבח גדול ביותר, ועי"כ יאמרוהו בשאר ימות השנה בכוונה גדולה יותר, וגם לתת על זה ליבם בר"ה וביו"כ שהם ימי הדין. גם היה להם לעשות כן באנעים זמירות, עיי"ש עכת"ד. ומתבאר מדבריו שפתיחת ההיכל אינה מחייבת שיהיה בהיכל ס"ת, דכל פתיחת ההיכל הוא כדי לדעת שבחו של הקב"ה ולכוין בתפלה יותר, וא"כ אין חייב שיהיה ס"ת בהיכל בשעת פתיחתו. ולא אכחש שכתב בכף החיים (סי' קל"ד אות י') טעם

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

עפ"י הסוד, ומדבריו משמע שיש לפתוח ההיכל כאשר נמצא בתוכו ס"ת. מ"מ אין להוכיח משם לניד"ד, דהתם מיירי שמוציא ס"ת וקורא בו, והכא לא מוציא ולא קורא. גם בשו"ת צמח צדק (סי' נ') העלה שמועיל פתיחת ההיכל בלי ס"ת עיי"ש. והוסיף לכתוב בשו"ת אורחותיך למדני הנ"ל להביא ראיה לכך ממש"כ מרן (בסי' תקע"ט) שבכל יום משבעה תעניות אחרונות של גשמים מתפללים על סדר זה, מוציאים את התיבה לרחובה של עיר וכו' ונותנים אפר מקלה על גבי התיבה וע"ג ס"ת כדי להגדיל את הבכיה ולהכניע את לבם עיי"ש. וי"ל דבשלמא בנתינת אפר על ס"ת שזה מועיל להגדיל הבכיה ולהכניע לבם, אבל החידוש הוא שאף נתינת אפר על התיבה מועיל לזה, אף שהתיבה היא רק הכשר לס"ת כדי לקרות בס"ת עליה. וא"כ הכא נמי (בפתיחת ההיכל לצורך אמירת אבינו מלכנו) י"ל בפתיחת הארון שהוא רק הכשר לס"ת כדי להניח הס"ת שם כמו התיבה, שזה מועיל כדי לגדלו ולהודיע שהם שהוא שבח גדול יותר, ויאמרו ע"י כך בכוונה גדולה יותר, וכמ"ש הלבוש. עכת"ד שו"ת אורחותיך למדני.

למסקנא דדינא: אין לטלטל ס"ת מחדר לחדר להביאו להיכל לצורך פתיחת ההיכל של הפרנסה שעושים אחרי תפילת ערבית בר"ה.

והפתרון לכך הוא או שישאירוהו שם לקריאת הבוקר, או שיפתחו את ההיכל כשהוא ללא הס"ת. וציי"מ וימ"ן.

בברכה רבה

ע"ה יאיר אלמקייס ס"ט

תגובת הרה"ג יוסף סעדו שליט"א

ומה שכתב שם בשם הגאון רבי אליהו אברז'ל שליט"א. אחה"ר אינו מחוור כלל.

אגב, דברתי בענין זה עם הגאון רבי אהרן ירחי שליט"א והגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א בן רבי יעקב זצ"ל, והסיכמו עמי שיש לאסור ד"ז.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הוספות לבאר התורה קלז

הוספה לבאר התורה קלז ברכת שהחיינו לקטן שהגדיל דברי הגר"ש ללוד

שליט"א

ב"ה

שוב העירני אחד הבחורים, דלכאורה לפי מאי דקי"ל דבס"ס בצירוף דעת מרן, וכ"ש כשכן גם דעת רוב הראשונים, ושמדובר במצוה דאורייתא, דברוכי נמי מברכינן, א"כ קטן שהגדיל באמצע אכילה בסוכה, יש לו לברך ברכת לישוב בסוכה, שהרי יש כאן ס"ס, שמא כשהיה קטן היה פטור לגמרי והחיוב רק על אביו, ואת"ל שהיה חייב, שמא לא אתי תרי דרבנן של חיוב ברכת לישוב בסוכה בקטנותו ומפיק חד דרבנן של חיוב ברכת לישוב בסוכה בגדלותו, וכל שכן דספר תורה גבן הוא מרן הש"ע ס"ל כעמודי ההוראה דקטן לאו בר חיובא אפילו מדרבנן, ובפרט דאירינן במצות ישיבה בסוכה דאורייתא, דשפיר מברכינן בה בס"ס, כמ"ש מרן זיע"א לגבי אכילת פת כסנין בג' ביצים.

והמשיך הבחור החשוב ואמר, דלפ"ז גם ברכת שהכל נהיה בדברו אם הגדיל ורוצה להמשיך לשתות יברך שוב, דאיכא ס"ס מא בקטנותו לא מחייב כלל, ואת"ל חייב מדרבנן שמא לא אתי תרי דרבנן דקטנותו ומפיק חד דרבנן בגדלותו, ומכיון שדעת מרן כרוב הראשונים דקטן לאו בר חיובא כלל, ולדעת מרן יש לו לברך, א"כ שפיר יש לברך בס"ס בצירוף דעת מרן.

ורק נותר לפנינו שלגבי שהחיינו על ד' מינים ועל סוכה לא יברך,

על ד' מינים לא יברך, דאין לנו אלא ספק אחד, שמא בקטנותו לא מחייב כלל, אבל אם חייב בקטנותו ביום הראשון, הו"ל חד דרבנן, ובשאר ימים שהגדיל חזר להיות חד דרבנן, וקי"ל סב"ל אפילו נגד מרן.

ועל סוכה לא יברך, דלמ"ד דמחייב עכ"פ מדרבנן בקטנותו, סו"ס בירך בשנה זו שהחיינו על מצות סוכה, ואף שכעת מחייב מן התורה, אינה מצוה מחודשת אצלו בשנה זו, וזה דין מיוחד בשהחיינו.

אודה למי מהרבנים שליט"א אם יאיר עינינו בזה, ושכמ"ה.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

בברכת תזכו לשנים רבות, נעימות וטובות !!!

ב"ה

שוב העירני הרה"ג ר' אליהו עזריאל שליט"א דלכאורה גם על ברכת לישוב בסוכה וגם ברכות התורה אין לו לברך, דלהלכה שניהם קי"ל דאינם אלא מדרבנן, וא"כ יש לחוש למ"ד דאתי תרי דרבנן בקטנותו ומפיק חד דרבנן בגדלותו, ומה לי בכך שהמצוה שמקיים בגדלותו היא דאורייתא, סו"ס הברכה היא דרבנן וכבר בירך וי"ח. והוסיף לי מקור מדברי מרן זיע"א בחזו"ע שבת ח"ב עמ' מו, לגבי ברכות התורה, דחייש לסב"ל, יעו"ש.

ופלפלנו בזה, ולבסוף הודיתי לו דלהלכה ולמעשה נראה כדבריו לגבי ברכת לישוב בסוכה, דקטן שהגדיל באמצע סעודתו בסוכה, אין לו לברך שוב לישוב בסוכה, וכפי שנתבאר. וכן הודעתי הבוקר לבחורים שעסקו עימי בזה משבת ועד היום, שלמעשה נראה שטעות הוא בידי וכפי שהעיר לנכון ידידינו הנ"ל.

אולם לענין ברכות התורה סבורני שעדין מעיקר הדין רשאי לברך, ואף בחזו"ע הנזכר לא כתב אלא את הדרך המובחרת אליכא דכ"ע, היכא דאיכא תקנתא, אל כאשר אינו מתפלל עד עבור זמן, ובינתיים חפץ ללמוד תורה, ראוי שיברך ברכות התורה. והיינו טעמא דאיכא כמה ספיקות לברך, שמא כמ"ד דברכות התורה דאורייתא ולפ"ז הרי לא אתי דרבנן בקטנותו ומפיק דאורייתא, ואת"ל דרבנן, שמא כמ"ד לא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן, ואת"ל תרי דרבנן מפיק, שמא כדעת רוב הראשונים ועמודי ההוראה ומרן הש"ע בראשם שהקטן אינו מחוייב כלל ומעשיו אינם כלום, ואף דלא עבדינן ס"ס בברכות, מכיון שברכה"ת י"א שהם מדאורייתא, יש לברך בס"ס כמ"ש התרוה"ד לגבי ספיה"ע, ומרן זיע"א לגבי ברכת לישוב בסוכה בג' ביצים של פת כסנין, כנודע. וכ"ש דספר תורה גבן הוא מרן הש"ע סביר"ל דמעשה קטן לאו כלום הוא אפילו מדרבנן, כדעת עמודי ההוראה, דבכה"ג עבדינן שפיר ס"ס בברכות בצירוף דעת מרן.

ולכן לפע"ד שפיר דמי לברך ברכות התורה היכא דליכא לעצה של ברכת אהבת עולם.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הנלע"ד כתבתי, ואודה למי שיאיר עיני עוד אם רואה שגיאה בדברי.

חזקו ואמצו !

ישר כח גדול על כל הנכתב לחיים, והחכמתי מזה רבות.

ולענ"ד דברי הרב צבי רייזמן הנפלאים לכשלעצמן, אינם כ"כ נ"מ לדידן לענין הלכה, מאחר ודרך בשיטת שיעורי ראשי הישיבות ע"י חקירות וחילוקים, במסקנות שאינם עולות בקנה אחד עם דברי הפוסקים בזה, כפי אשר יראה המעיין בחזו"ע יו"ט בדין קטן שהגדיל בימי הספירה, וכן בדברי מרן הראש"ל שליט"א בילקו"י ספיה"ע בדין זה, שלענין הלכה מיאנו בהצעות אלו, ונקטי ואזלי כפי פשוטן של סוגיות ודברי הפוסקים, דלמ"ד שחיוב החינוך מוטל על האב, מעשה הקטן לאו כלום הוא לפטור אחרים או את עצמו לאחר שיגדיל, ואילו למ"ד שחיוב חינוך מוטל עליו, שפיר דמי לפטור את המחוייב מדרבנן, ואם הוא תרי דרבנן לקטן, וחד דרבנן לגדול, או לעצמו לכשיגדיל, יש עוד מחלוקת אם אתי תרי דרבנן ומפיק חד מדרבנן, ותו לא מידי. אבל לומר שגם אם מחוייב מדרבנן פוטר עצמו לכשיהיה מחוייב דאורייתא, וכ"ש למ"ד שחיובו על אביו, שיפטור עצמו לכשיגדיל, זו אינה שיטת הפוסקים, וכבר תמה מרן הכס"מ על הרמב"ם כיצד קטן שהגדיל בין ב' פסחים י"ח בפסח ראשון, ותירץ מפני שנכלל ע"פ התורה במנויים, שזהו דין מיוחד בפסח, משא"כ בשאר מצוות. ופשוט.

הן אמת שביבי"א ח"ג ובהליכ"ע ח"ג נשאר בספק אם קטן שהגדיל יברך ברכות התורה ולכן נתן לזה הצעות אחרות, והזכיר מזה הרב צבי רייזמן הנ"ל, ומשמע בדרי מרן זיע"א להדיא דאם א"א לקיים ההצעות הללו שוא"ת עדיף, שלא יצא הדבר מספק. אולם זוהי במשנה ראשונה שתפס כדברי המג"א דחזקה דרבא שהביא ב' שערות לא נפקא מספיקא, ואינו חזקה גמורה, אבל לאחר שבחזו"ע שבת ח"ב והלאה בשאר ספריו הכריע והחליט הדין דחזקה דרבא הוי חזקה גמורה, ודלא כהמג"א והנמשכים אחריו בזה, שוב לא נותר ספק בדין זה כלל, ולכאורה מדבריו ביבי"א ח"ג והליכו"ע ח"ג הנ"ל מתבאר להדיא לדידן ע"פ משנה אחרונה יש לקטן לברך ברכות התורה אם אינו יכול לקיים העצות הנ"ל, והעצות הנ"ל לא ישארו אלא לרווחא דמלתא היכא דאפשר. ומעתה לענין ברכת לישב בסוכה כשהגדיל באמצע הסעודה, נראה פשוט דלית מאן דפליג לפי יטת הפוסקים

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

שיצטרך לברך שוב. (אלא שלכתחילה שמא יש לו לדחות הברכה לאמצע הסעודה כשיגדיל, למנוע ברכה שאינה צריכה, וצ"ע).

ומ"ש ידידינו רבי ראובן שליט"א לחלק בברכת לישוב בסוכה שהיא מצוה קיומית, לא זכיתי להבין, דסו"ס כשמקיים מצוה זו חייב לברך עליה, וכעת מקיים מצוה זו מתוך חיוב דאורייתא ולא בירך עליה, ומה שבירך קודם לכן היה כשחיובו היה מדרבנן, ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא, כמבואר בחזו"ע יו"ט בדין קטן שהגדיל, וכן בילקו"י שם, ע"ש.

ורק לענין ברכת שהכל נהיה בדברו כתב שם בילקו"י שנראה פשוט שלא יחזור לברך כשיגדיל, ולא ביאר שיחתו בזה, אולם להאמור אתי שפיר, דחייש למ"ד דאתי תרי דרבנן שבירך בקטנותו ומפיק חד דרבנן שמחוייב כשהגדיל.

ולענין שהחיינו בודאי שעצה חשובה היא זו לברך על בגד חדש, (אלא שלא מצאנו כזו אפשרות בעיתים הקצרים והמקוטעים הללו משבת ועד היום),

אבל לענין דינא כבר הביא לנו ידידינו רבי נתנאל מדברי מרן הראש"ל שליט"א מפורשים שלא לברך, וכן מקודם לכן אני מבין שיש הסכמה מהרבנים כאן שאין לברך, לא מבעיא על ד' מינים שאינה אלא מדרבנן, וחיישינן למ"ד שהקטן מחוייב מדרבנן עכ"פ, ואתי דרבנן של קטנותו ומפיק דרבנן לכשיגדיל בשאר ימים, אלא אף לגבי שהחיינו על ישיבה בסוכה וכן עיצומו של חג הסוכות, ואף שיש להקשות על זה דלכ"ע קי"ל דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא, והיאך יפטר בברכתו בקטנותו שלכל היותר אינה אלא מדרבנן, את מצוותו לכשיגדיל שהוא מן התורה, אולם להאמור בתחילת הדברים בס"ד אתי שפיר, דלענין ברכת שהחיינו שאני ואינו כמו ברכת המצות. דמכיון ששמע מאביו בלילה ראשון שהחיינו ע"ד לצאת י"ח, הרי דלמ"ד שחייב בקטנותו מדרבנן עכ"פ, נמצא שכבר בירך שהחיינו על מצוות סוכה ועל חג הסוכות בשנה זו, ושוב אף כשיגדיל אינה מצוה מתחדשת עבורו בשנה זו, שכבר קיים אותה בשנה זו, אף שעבר מחיוב דרבנן לחיוב דאורייתא.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

ומה שהוסיף ידידינו רבי אליהו שליט"א שבספק נוסף יוכל לברך שהחיינו, יש לעיין מתי אומרים כן ומתי לא, שהרי בכמה דוכתי מצינו דלא עבדינן ס"ס אף בברכת שהחיינו כנודע, ואפשר דבחנוכה דאיכא פרסומי ניסא טפי ע"י ברכת שהחיינו שאני, כמו שהביא בהליכו"ע מהיעב"ץ, (אף שבחזו"ע באותו דין השמיטו ומוכח שחזר בו כמ"ש בזה בקונטרס הדלקת נ"ח לבחורי ישיבות, ואכמ"ל בזה).

ביקרא דאורייתא,

ותזכו לשנים רבות נעימות וטובות

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

הוספה לבאר התורה קלז בענין להדר בארבעת המינים או בצדקה

ב"ה

גם בספר גם אני אודך תשובות הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א על סוכות
יש

תשובה בענין זה אם עדיף להדר בארבעת המינים או בצדקה
בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

הוספה לקלז תשובת הגאון רבי עמרם פריד שליט"א על הקפות פחות

מעשרה

שאלה: האם צריך עשרה אנשים בשביל לעשות הקפות בס"ת?
תשובה: לא צריך, אך אין מוצאים ספר תורה לבית אחר בפחות מעשרה

בברכה

האם מותר להניח אתרוג על ספר קודש – הרה"ג יוסף דהן שליט"א

בענין הנחת אתרוג על ספר, יעוין בשו"ת מעין אומר שאין להניח את הבתים
של התפלין על סידור ואם כן כ"ש שאין להניח אתרוג שהוא תשמיש מצוה
ופחות בדרגתו מתשמיש קדושה - קופסת התפלין

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

מכתב על באר התורה קלז מאת הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א
האם שינה בסוכה או קר"ש בזמנה

אחדשה"ט.

הנה לגבי:

מה עדיף, לקיים מצות לישן בסוכה, או לקיים מצות קריאת שמע בזמנה

כתב כת"ר:

לכאורה יש לדון גם משום אין מעבירין על המצוות כמבואר ביומא דף לג ע"א וברש"י שם בד"ה אין מעבירין, וילפינן מהא דמצוה הבאה לידך על תחמיצנה, והכא הרי הוא שני זמנים של המצוה, וכמבואר במנחות דף סד ע"ב יעו"ש, ואמנם י"ל לכאורה דהכא הוי תדיר הקר"ש משא"כ הסוכה, ואמנם יש בהאי פלגותא, ויעויין עוד בזה להגר"א וייס שליט"א במנחת אשר כללי המצות סימן א' עמוד ז' יעו"ש.

ולכן י"ל דסוכה קודמת, וגם י"ל שאם ישן בסוכה הרי יכול להיות שהוא יתעורר מאור שמש שנכנס לסוכה, וגם הוי רק שמא, ולא יבטל מצוה ודאית, ולכן נראה לדינא שישן בסוכה.

שוב הוסיף בזה הגר"י סעדרו שליט"א:

אמנם נראה דמ"ש שם באות א לדון מדין תדיר, נראה שלא שייך אלא ככשתי המצות לפניו, משא"כ הכא, שעדיין לא מתא זמנא דק"ש, שנראה דלא שייך דין תדיר. ודו"ק.

ולכאורה אפשר שיש לדון כאן מטעם נוסף, והוא דאתינן בדין זה למה שדן הרדב"ז גבי מי שהיה חבוש וכו' והובא במשנ"ב סי' צ. ועיין עוד בשדי חמד מע' יוה"כ (כמדומה) שדן שם במי שע"י שיתענה בצום גדליה שוב לא יוכל לצום ביום הכיפורים וכו'. ועוד רבות כיו"ב בפוס' בסברא זו. ואפשר דהכא

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

נמי מאחר שיש לפניו מצות סוכה ובה הוא עוסק כעת, אינו צריך לחוש למה שיתבטל ממצוה אחרת לאחר מכן. ויל"ע.

בברכת חורף בריא וכט"ס.

ידידו המעריצו

בנימין ראובן שלזינגר

הערה לבאר התורה קלז מאת הרה"ג דוד אריה הילדסהיים שליט"א בדין

מחיית כפים בשמח"ת בעת הסעודה

במאמרו: "המעייין היטב בלשון תשובת רבינו האי גאון נראה דביום שמחת תורה לא גזרו חז"ל דאסור לרקוד, וא"כ לכן לכאורה אף בשעת הסעודה יהיה מותר לרקוד ולמחוא כפים" כו'.

ולא זכיתי להבין איך נראה כן מלשונו של רב האי, כי לשונו הוא: "אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בו התיר לכבוד תורה", משמע שהנהיגו היתר, ולא שמעיקרא לא נאסר כלל, ועי' בשעה"צ סי' תכ"ו ס"ק י"ב שכתב "ואף דריקודין של מצוה התירו וכמו בשמחת תורה, שאני התם דאי אפשר לדחות היום", עכ"ל, מבואר מלשונו שהוא היתר בכל ריקודין של מצוה שא"א ביום אחר.

בברכת התורה

דוד אריה הילדסהיים

תשובה:

אין הכא נמי הלשון לא מדוקדק

אבל הכוונה שכיון שנהגו היתר, ממילא ע"ז חז"ל לא אסרו, כי הם אסרו והם התירו.

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

בברכת התורה

הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

תגובה:

א"כ מה הראיה שגם בסעודה מותר, הא רב האי כתב רק שנהגו היתר בריקודין לפני הספר תורה?

תשובה:

כי סו"ס זה גם חלק משמחת תורה, והוי כסעודת מצוה, וממילא נקרא לכבוד התורה, והוא לאו דוקא בפני הס"ת, אטו בבית מדרש ענק, ויש קבוצה שלא רואים את הס"ת כמו בישיבות אסור לרקוד שם, וממילא ה"ה לסעודה

עוד בענין השאלה בריבית – תגובת הג"ר בנימין ראובן שלזינגר שליט"א

אחדשה"ט, הוספה על באר התורה, שאלה בהלכות רבית ששאל הג"ר שמואל פרץ שליט"א, מצו"ב תשובת ידידי הגאון המובהק הרב אביגדור אלטמן שליט"א בעמח"ס דעה ערוכה על הלכות רבית וש"א"ס. - בברכת התורה, בנימין ראובן שלזינגר

תשובת הרב הנ"ל:

כבוד הרה"ג שליט"א

פירטת את פרטי השאלה באופן נפלא, ואשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון:

קובץ באר התורה (קלח) פרשת בראשית

לגבי נידון א', חוב זה בוודאי מוגדר כהלוואה, ודוגמת ראייה לזה מסוגיא דהיו פועלים תובעים אותו בשוק וכו' בב"מ מ"ו והובא בפוסקים בסימן קע"ג ס"ו.

לגבי נידון ב', על הצד שניתן עבור רבית אין דינו כרבית דרך קנס רק כרבית גמור מדרבנן (ויעויין בב"י סימן קס"ו).

לגבי נידון ג', מסתבר כמו שכתבת שמועיל הכוונה שלא לזכות ברבית, ובלא"ה בהשבת הרבית מתקנים את האיסור למפרע.

ולעניין גוף השאלה אפשר שיש היתר מטעם אחר, שכן הרבית אינו בפופרציה להלוואה, שלא נותנים ארבעים דולר על הלוואה לא ברורה של מאה דולר, ועל כרחך שיש סיבה אחרת שעבורו נתן את הארבעים דולר, וצריך לדעת בשביל זה את מציאות המעשה שהיה שם.

המשך הצלחה וברכה בהפצת מעיינותיך הזכים והמפכים